

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ІСТОРІЇ І ПОЛІТОЛОГІЇ

МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ

**«ГУМАНІТАРНІ СТУДІЇ:
МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ,
МАЙБУТНЄ»**

15 жовтня 2015 року

Київ – 2015

ЗМІСТ

Історичні студії

ISAKOVA Natalia. M.Hrushevskyi's scheme of the Ukrainian state history	4
КРОПИВКО Олена. Нові підходи у викладанні української історії: історія повсякденності як спосіб «олюднення» процесів др. пол. ХХ ст.	6
ЛАНОВІЮК Людмила. Свідки і жертви голодомору звинувачують (на основі спогадів)	8
ХВІСТ Вікторія. Цінність історичної науки та освіти	10
ЮРЧЕНКО Ольга. Переяславська рада 1654 р.	11
ХАРА Алла. Любов до вітчизни починається зі знання її історії	13
КУРІЛКО Дарина. Ключ до істини	15
КУРІЛКО Дарина. Любити в годину негоди	16
ПІСТУН Олена. Ода історії для філолога.	17
SARAKA Oksana. Zaporizhia in the historical memory of the ukrainian people	17
КУЧЕРОВСЬКА Антоніна. Cossack's artillery and medicine	19
УРВАНЦЕВ Олександр. Виникнення українського козацтва та запорозької січі.	21
ГРИБОВА Анастасія. Військова справа запорозьких козаків	22
РУДЧЕНКО Софія. Hetmanstresures'	25
БОНДАРЕНКО Вікторія. Устрій та військово-мистецтво козаків	27
МЕЛЬНИК Надія. Генеза українського козацтва	29
ЗОЗУЛЯ Владислав. Скарб гетьмана Павла Полуботка.	31
ВІСЬОЛКІН Дмитро. Становлення українського козацтва як військового формування	32
ВАЩЕНКО Аліна. Реєстрове козацтво в дослідженнях українських істориків	34
ГАЛУШКА Аліна. Історіографія проблем виникнення козацтва	36
КОТЛЯРОВА Марина. Іван Мазепа: герой чи зрадник?	37
ШОСТИК Яна. Оцінка діяльності гетьмана Богдана Хмельницького: минуле і сьогодення	39
РУДЬ Лала. Козацтво: прізвиська та їх походження	41
ХАРІН Ярослав. Військово-побутова організація козацтва	43
ГАЛЬЦОВ Нікіта. Арійська культура	45
ГОРКУН Тетяна. Історична доля маєтку Терещенків	47
ХАРЧЕНКО Ярослав. Українські військові формування у складі іноземних армій у період Другої світової війни	49
ІВАНОВ Юрій. Астрофізик Світлана Герасименко. Шлях до зірок	52

Краєзнавчі студії

ЛИТВИНСЬКА Світлана. Меценатська і благодійна діяльність Семени Могилевцева у Києві	53
БАДАДА Олександр. Козацька слава Миколаївщини	55
SHERNIYEVA Ivanna. Lubny: from antiquity to present	56
ДИМІТРІЄВА Марія. Будинок з химерами – пам'ятка архітектури	58

модерну ХХ століття	60
ЛАХМАН Марина. Історія села Велика Березянка: із глибини віків до сьогодення	60
Країнознавчі студії	
МАЛІНКО Даниїл. Масонство в світі та Україні	62
Лінгвістичні студії	
ЯРЕМЕНКО Наталія. Актуальність вивчення іноземних мов в соціально-економічних умовах сучасної України	65
ДЕМ'ЯНОВА Юлія. Вивчення іноземних мов у контексті євроінтеграційних перспектив в Україні	66
МИХАЙЛОВА Людмила. Професійно-педагогічна компетентність учителя іноземних мов початкової школи	68
ІВАНОВА Оксана. Застосування електронних навчальних відеокурсів у процесі вивчення іноземної мови	69
Філософські студії	
ГОРБАТЮК Тарас. Сучасні мегатренди науки – їх вплив на соціум ХХІ століття	71
Психолого-педагогічні студії	
ЗАЙЧЕНКО Іван. Ідея української національної школи в історико-педагогічній ретроспективі	72

ВИСТУПИ УЧАСНИКІВ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Тематичний напрям 1. Історичні студії

*Isakova Natalia Petrivna,
Ph.D, associate professor,
National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine*

M.HRUSHEVSKYI'S SCHEME OF THE UKRAINIAN STATE HISTORY

Mykhailo Hrushevskiy, a prominent Ukrainian historian, was the author of about 2000 scientific works on history as well as literature and religion. The most important among them were: "The common scheme of 'Rus' history and the issue of rational order of the history of the Eastern Slavs" (1904) and the monumental 10-volume "History of Ukraine-Rus" (1898–1937), which have become the key source of the current Ukrainian historiography due to a variety of fundamental problems raised, a great deal of materials and the importance of opinions. Apart from scientific, M. Hrushevskiy's work is also of great national importance. Renaissance of all Slavic nations started or changed when their scientific history was chronicled in the national language. The Ukrainian people did not have such history until this work was written.

In his so-called "rational" conception of the history of Eastern Slavs, M.Hrushevskiy changed traditional and official interpretation of Russian history that emphasized the unity of the Eastern Slavs (Russians, Ukrainian and Belarus) in the Middle Ages and saw the historical development as the relocation of the political center from the south (Kyiv) to the north (Suzdal and Moscow). M. Hrushevskiy already at that time considered Kyivan Rus (820-1240) as part of Ukrainian history. Ukrainian historical process, as M. Hrushevskiy stated, began from Kyiv and passed through the following stages: Halicia – Volyn – Lithuania – the Polish state and the Cossack era. Only in 1654, since Ukraine was under the protectorate of the Russian tsar, the fate of the Ukrainian people was associated with Russia. M. Hrushevskiy's most significant contribution into Ukrainian and Eastern Slavic historiography was the concept of independent origin of the Ukrainian history. It was the "Bible" of modern Ukrainian historiography, even for those historians who proposed the 'narodnyky's concept' in general:

- ◆ recognition of the progress in human history;
- ◆ defending unity and universality of scientific knowledge;
- ◆ attempts to raise history to the level of natural science at the expense of its basic ideals and norms of scientific research.

The theory of positivism, like any ideological basis of science brought up its own methods. First of all, objectivity, interpretation of society as an organism, theory of factors etc. Positivism became the basis for variety of options of periodization of Ukrainian history performed by M. Drahomanov M. Kovalevskiy and M. Hrushevskiy. According to M. Drahomanov, there are the following periods in Ukrainian history:

- ◆ princely-city period;
- ◆ feudal Lithuanian period;
- ◆ manor Polish period;
- ◆ Cossack period;
- ◆ Tsarist Russian with separate Kaiser and Austrian constitutional periods.

This periodization is based on the features of separation or integration, as well as on the principles of political, social and economic evolution that took place in the European countries at definite stages of the Ukrainian history. M. Hrushevskyi outlined his own scheme of the history of Ukraine in his work "The common scheme of 'Rus' history and the issue of rational order of the history of the Eastern Slavs" (1904). In this article, M. Hrushevskyi raised the question about the need for critical rethinking of the dominant Russian scheme of Eastern European history. In particular, he pointed to the illegality of the combination of the old history of the southern tribes of Kyivan state, with its own socio-political system, law and culture with the history of Volodymyr-Moscow principality of the 13th-14th centuries, as if the latter was its extension. According to the scholar, Kyivan culture was the product of one nationality – Ukrainian-Rus (Ukrainian), and Volodymyr-Moscow culture – of Great Russian nationality.

M.Hrushevskyi's scheme of the Ukrainian own state history argues that the successor of Kyivan Rus in the 13th century was Halicia-Volyn, and in the 14th – 15th – the Polish-Lithuanian state. Instead, Muscovy state grew from its own roots, and although "Kyiv government transferred to the Great Russian lands the forms of political structure, law, culture, developed during Kyiv historical life, but this basis is not enough to include Kyivan state into the history of the Great nation."

It should be noted that in the time when M.Hrushevskyi formed his historical and political views, Russian historiography not only managed to work out, but also to canonize a certain scheme of the historical process in Eastern Europe, which Hrushevskyi named "the Common scheme of 'Rus' history". It was based on the idea of the unity of the Russian people as a hegemon of history. It was, in fact, the great Russian people that, according to the scheme, jointly created on the East-European plain the powerful Russian state which united all East Slavic and even non-Slavic tribes, invaded large areas that were inhabited by other peoples and states of Europe and Asia.

Thus, the history of Ukraine was given unpretentious place. Moreover, even the existence of a separate Ukrainian nation was denied, as well as the independence of its historical existence, the right to free national and state development.

A similar historical scheme that focuses on the hegemony of the Polish people and the Polish state was created by Polish historiography. As a result, M. Hrushevskyi wrote, two nations have no historical beginning: both the great Russian and the Ukrainian nations, the separate history of which thus begins only in the 14th century. Instead of the dominant scheme of the Russian history, the scholar suggests his own scheme, where each of the three Eastern Slavic peoples occupies their own proper place in the general history of the Eastern Slavs. In his view, "it is necessary to create not just the history of Russia that is the source of

everything that ever happened on its territory and all the nations and tribes that inhabit it”, but “the history of Rus or Eastern Slavic nations”. Here M. Hrushevskiyi supports independence and inalienable rights of all people to their territory, opposing to the overall scheme an idea of the need for a more profound study of the history of each of the nations as a separate ethnic group.

Thus, nationality, according to M.Hrushevskiyi, should be the foundation and substratum for political, economic and cultural development, and serve as a criterion to outline the scheme and periodization of the history of Ukraine.

Кропивко Олена Михайлівна

кандидат історичних наук, доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)

**НОВІ ПІДХОДИ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ:
ІСТОРІЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ ЯК СПОСІБ «ОЛЮДНЕННЯ»
ПРОЦЕСІВ ДР. ПОЛ. ХХ СТ.**

Новий напрям у методології історії, що отримав назву «історія повсякденності», пов’язують працями французьких істориків, які відобразили матеріальні сторони цивілізації людства з найдавніших часів до наших днів. Із їхніх творів перед читачами постала динаміка процесу життя звичайних людей: як вони працювали, забезпечували себе харчами, одягом тощо; що їли й пили (з наведенням кулінарних рецептів, описами сервіровки столу, цінами на продукти й товари повсякденного вжитку); в яких помешканнях жили багаті й бідні; який вигляд мали будинки й вулиці міст та сіл; як здійснювалася торгівля (з конкретним описом ринків і ярмарків); як розважалися люди, як змінювалася мода в одязі; якими були заводи і фабрики, транспорт, банки, торговельні товариства і компанії та як все це функціонувало; який вигляд мала соціальна та національна структура населення; як діяли механізм взаємин держави і її громадян та механізм ринкової економіки.

Сучасні тенденції в історичній науці намагаються подолати тип заідеологізований тип мислення, який визнає тільки один погляд на події. З цієї т.з. змінюються акценти в дослідженнях - на перший план виходить людина, а не держава. Історія повсякденності – це той підхід, який допоможе «олюднити» історію, наблизити її до студента і громадянина.

Водночас, історія повсякденності - це не тільки історія побуту, житла чи одягу; це є віддзеркалення психологізації щоденного життя, ставлення людини до побутових проблем, до влади, держави і суспільства в цілому через призму особистісного сприйняття умов життя. При застосуванні підходу історії повсякденності розглядається, як жили люди (на прикладі окремих осіб), що їх оточувало, як еволюціонувало повсякденне життя, а потім пояснюється взаємозв’язок з економічним та політичним життям.

Виділяють коло тем, які є в переліку історії повсякденності: торгівля; подорожі; свята; анекдоти; пошук квартири; отримання освіти, роботи; просування по службі; налагоджування зв’язків і придбання покровителів;

укладення шлюбу і виховання дітей; скарги і доноси; голосування і спроби уникнути впливу ворогів (Ш.Фіцпатрік).

Російські і українські історики і дослідники XIX-поч. XX ст. (В. Ключевський, П. Куліш і М. Драгоманов) намагалися описувати минуле з позицій «історії повсякденності». Так, П.Куліш вбачав у повсякденній історії, народному щоденному житті глибокий моральний потенціал, а М.Драгоманов зазначав, що варто дізнаватися, як «живе, думає, говорить народ, чого йому треба, як його і чому вчити, що про нього та для нього писати».

Коло проблем, які становлять зміст історії повсякденності, стає зрозумілим на матеріалі історії України XX ст., зокрема теми, що безпосередньо цікавить студентів – навчання в закладах освіти, в т.ч. сільськогосподарського профілю.

В урядових архівах збереглися звіти відповідних державних органів, скарги, особисті листи студентів вузів і технікумів УРСР післявоєнного періоду, які дають змогу відтворити стан матеріально-технічної бази, умов навчання і відпочинку, раціон, розпорядок дня студентів.

Зокрема, після звільнення України від німецько-фашистської окупації, в 1944 році було відновлено навчання у вузах і технікумах. Документи доводять, що становище студентів у 1944-1950 рр. було вкрай важким. Так, якщо подивитися на дані про кількість вищих навчальних закладів по областям на 1.01.1941 р. – їх загалом нараховувалося 166 (з них сільськогосподарського профілю – 15), а станом на 1.02.1944 р. відновило свою діяльність 47 вузів (з них сільськогосподарського профілю – тільки 3).

У витягу з протоколу №105 засідання бюро Харківського обкому КП(б)У від 19 вересня 1944 р. «Про підготовку матеріально-технічної бази ВИШів до нового учбового року», вказується, що під час перевірки було встановлено, що більшість вузів не були підготовлені до нового навчального року. Відбудовчі та ремонтні роботи учбових приміщень і гуртожитків провадилися слабо. Дуже гостро стояло питання із забезпеченням студентів гуртожитками. Міськрада і райради не вживали заходів щодо звільнення приміщень, які раніше були гуртожитками, а також не вишукували житлового фонду для розміщення студентів.

Дуже цікавим є спеціальне зведення «О жалобах студентов Харьковских вузов» заступника Наркома Держбезпеки УРСР Голові ЦК КП(б)У М.Хрущову, в якому вказується, що військовою цензурою управління НКДБ по Харківській області в процесі перегляду поштової кореспонденції, в період з 17 по 25 жовтня 1944 р. виявлено 80 листів зі скаргами студентів на невідповідність як вищих навчальних закладів, так і студгуртожитків до початку навчального року, а також відсутності матеріально-побутових умов.

В листах, зокрема, вказується, що викладачі також потерпали від нестачі продовольства, як і студенти, в одному із листів (20.10.1944) вказано, що «викладачі з німецької мови (трое), закінчили Берлінський університет, культурні у вищій мірі, голодній у вищій мірі... Їм доводиться стояти у черзі

за 500 гр. хліба, як і студентам. Життя тут дороге. Розраховувати на столову не можна. Що стосується хліба, то я, ... отримала тільки 3 рази, один раз стояла у черзі до 12 годин ночі... Для навчання зовсім немає часу... Зробила висновок, що навчатися в таких умовах неможливо». Студентка медінституту Тищенко Н.К. 17.10.1944 р. у листі вказує: «гуртожиток не облаштований, вікон, дверей як таких не знайдено. Ліжок і постільної білизни також немає, немає столів і стільців. Світла немає, загалом кімната порожня і холодна, темна і наповнена протягами. Харчування один на день. Спимо на підлозі, я вже застудилася. До занять не готуюся, студенти розбігаються....». Студентка ХХТІ Матвеева у листі від 17.10.1944 р. вказує на те, що в гуртожитку «дуже холодно, вікна одинарні, двері погані, опалення невідомо яке буде. Немає ні стола, ні стільців... Годують погано, хліба не дають». У листі ст. Медінституту Курської М.Т. 18.10.1944 р. зазначено, що «... умови ... погані. В столовій годують один раз.. зранку йдуть в інститут без сніданку. На лекціях доводиться стояти, через брак стільців.... Дуже багато студентів кидають інститут і їдуть додому». У листі студента Київського сільськогосподарського інституту Говорусі Н.П. читаємо: «на сніданок у столовій витрачаєш дві години. В столовій на 600 студентів – 15 тарілок, 2 години чекаєш на перше, на друге – тільки картопля...».

Все це дозволяє створити соціальний портрет людини – учасника всіх подій, які переживала наша держава у буремному ХХ ст. Історія повсякдення або соціальна історія є актуальною для сучасної історичної науки в Україні з огляду на її світоглядне (гносеологічне) значення, допомагає змінювати світоглядні орієнтири. Вчені, а також ті, що вивчають історію, будуть зосереджені на потребах людини, громадського суспільства, а не держави й економіки. Це справді гуманістична позиція, що відповідає всій особистісно-розвивальній системі освіти, яка вибудовується сьогодні в Україні.

Лановіюк Людмила Петрівна
кандидат історичних наук, доц. кафедри історії і
політології, Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна).

СВІДКИ І ЖЕРТВИ ГОЛОДОМОРУ ЗВИНУВАЧУЮТЬ (НА ОСНОВІ СПОГАДІВ)

Одним з трагічних наслідків політики колективізації радянської влади у сільському господарстві став штучно створений голодомор 1932-1933 рр. Ходила по українській благодатній землі колюча смерть, забираючи життя, не дивлячись ні на вік, ні на стать. За кілька місяців – від Покрови 1932 р. до Трійці 1933 р. – зійшло в могилу від 7 до 9 млн. чоловік, майже третина населення тодішньої України. Розбіжності щодо чисельності померлих пояснюються намаганням тогочасної влади приховати справжні розміри трагедії, а десятиліття, що минули по тому, не сприяли встановленню точної цифри жертв геноциду українського народу. Голодомор став економічним терором по відношенню до українського селянина.

У селі Гордіївці, що на Житомирщині, в роки голодомору 1932-1933 рр. померло 73 чоловіки. У літописі села збереглися свідчення тих, хто відчув на собі трагедію голоду. Так, Камінський Франц Людвикович, 1922 року народження, згадує: «Помирали з голоду люди ... Це було масове вбивство. Вбивство без пострілу. І в могилу ляжемо, а не простимо тим, хто влаштував голодний терор у 33-му ... Люди в селі вмирили, як мухи. Йдеш по вулиці, а тобі назустріч людина з опухлими, як стовпи, ногами, і байдужими, скляними очима. Пройде кілька десятків метрів, впала, і вже мертва.

Для поховання людей колгосп виділив підводу. Була створена бригада активістів з 15 чоловік. Очолював цю групу Волянський Никодим. Їздовий Ніколайчук Тадей та два виконавці їздили з вулиці у вулицю, заходили в хату, в рядні виносили мертвих, клали на підводу і їхали до другої хати. Коли хура була повна, прямували на кладовище, де вже була викопана виконавцями велика яма. Тіла складали туди. У кого з померлих були родичі, тих вони самі ховали в окремі ями».

А ось що пам'ятає Полянська Марія: «Найстрашніша мука, від якої можна збожеволіти, - це бачити, як вмирають з голоду діти. Хто не бачив голодних дітей, той не зрозуміє того жаху. В нашій сім'ї було шестеро душ: я, мій чоловік Полянський Семен та четверо малолітніх синів: Григорій, Павло, Петро, Іван. Ми з чоловіком ледве ходили з пухлими ногами. А діти ... Діти, вкрай висохлі, з непомірно великими головами, здавалися живими кістяками, які німо кричали: «Їсти! Їсти! Їсти!. Чому Господь не забрав і мене? Адже чоловік і четверо моїх синочків навіки zostалися в страшному 33-му... В моїй пам'яті назавжди залишилися їхні очі, пройняті стражданням та нелюдською мукою. Це очі-волошки моїх синочків дивляться крізь роки в мою душу і не дають спокою».

Скляр Рафаліна Йосипівна, 1925 року народження, пригадує: «Мені і досі, коли згадую, стає гірко від тих лопухів, які доводилося їсти в голодний 1933-й. Та лише дякуючи їм і лободі мені вдалося вижити. Десятки років минуло з того страшного часу, а перед моїми очима ще й досі стоїть Слободенюк Олена Соловеївна, яка просила стару Вольську: «Пані, дайте цибулину.» Вольська й дала оту цибулину. Олена її відразу з'їла і тут же вмерла коло хати старої Вольської».

Знаєте, на кого досі гірка образа в серці? На тих людей (їх називали активістами), що їздили по селу і, вислужуючись, вривалися до хат й іменем влади вигрібали все до зернини, до крихти. Прирікали всіх на голодну смерть. Було так: зайдуть «активісти» зненацька і нишпорять по хаті, в горшки та скриню заглядають. Після таких відвідин у хаті залишається одна вода».

Моторошні, страшні спогади з минулого, але маємо не піддати їх забуттю. Не хочемо знати минулого, то будемо мати майбутнє, яке приведе в нікуди. А ми цього не варті.

Хвіст Вікторія Олексіївна
кандидат історичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ЦІННІСТЬ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Гуманітарна освіта в сучасному світі не користується великою пошаною. Водночас визнається зростання ролі суспільних та гуманітарних наук у вирішенні соціальних проблем, підвищується інтерес до вивчення людини та суспільства, культури, духовного змісту індивідуального і громадського життя, поширюється процес гуманізації та гуманітаризації освіти. Нині відбувається радикальна переоцінка місця та ролі гуманітарного знання в системі культури.

Чільне місце в системі соціально-гуманітарних наук посідає історична наука. Значною мірою вона відіграє інтегруючу функцію у процесі осягнення феномену людини і культури. Розуміння соціальної значимості історичної науки викликає інтерес до історії як навчального предмету, потребує розробки концепції історичної освіти.

Функції історичної освіти визначаються цінностями культури і потребами суспільства. Першою функцією історичної освіти є функція формування історичної свідомості, яка сприяє консолідації суспільства. Історична свідомість об'єднує окремих людей в народ, згуртовує їх на основі спільних цінностей, норм, традицій які вивірені і освячені історією, жертвами пращурів. Історична свідомість стає особливо актуальною у перехідні епохи, коли відбуваються значні історичні зрушення, які ведуть до розхитування суспільства, позбавляють людину просторової (соціальної) та часової орієнтації. Це означає, що суспільство, спираючись на історичний досвід, повинно виробити нові цінності, нові норми, адекватні новим історичним умовам, а історична освіта (та й гуманітарна взагалі) повинна донести їх до кожної людини у прийнятній, зрозумілій формі. Таким чином, розуміння, осмислення історії лягає у фундамент ідеології, а остання засобами історичної освіти формує історичну свідомість народу.

Наступною функцією історичної освіти є виховання патріотизму. Власне кажучи, це конкретизація попередньої функції. Наявність історичної свідомості перетворює людину на члена соціуму, а любов до історії свого народу, знання його історичної долі перетворюють людину у патріота, укорінює її в культурі, тобто здійснює переплавку маргінала і космополіта у свідомого прихильника і захисника конкретної культури, який готовий принести себе в жертву заради збереження свого народу, його цінностей і традицій.

Третьою функцією історичної науки та історичної освіти є осягнення історії. Якщо виховання патріотизму звернене до серця людини, то спроба зрозуміти сутність феноменів історії звертається головним чином до розуму людини. Не слід забувати, що є ще один чинник історії, надлюдський і надсоціальний – природа. Взаємодія з нею є однією з найважливіших,

найсуттєвіших сторін природно-соціального історичного процесу. Інколи ця взаємодія стає вирішальною для соціуму, наприклад, як зараз. Тоді ми говоримо про екологічнускладову. В такі моменти екологічна культура та виховання стають чинниками виживання етносу, нації, а сьогодні – навіть усього людства. Звернення до історії природокористування за таких обставин є не лише повчальним, а навіть рятівним.

Повертаючись до думки про закономірності історичного розвитку відзначимо цінність осягнення історії. Евристичний потенціал історичної науки дає змогу свідомо проводити політику: економічну, правову, екологічну, освітню тощо. Як знання законів фізики не звільняє від їх дотримання, знання кримінальних законів не звільняє від їх дотримання, так і знання історичних закономірностей не дає можливості уникнути соціальних негараздів та історичних зрушень, але дає можливість пом'якшити перехід до нових історичних умов, зменшити соціальну напруженість на зламі історичних епох. Актуальність цієї думки не потребує аргументації.

Знов і знов, з віку в вік люди і народи задають собі питання: «Звідки ми? Хто ми? Куди йдемо?». Чим скрутніші часи, чим скрутніші віражі індивідуальної та колективної долі – тим гучніше звучать ці питання. Наче молитва, наче заклинання, яке покликане чарівною силою вирішити всі колізії історичної долі, прояснити майбутнє, освятити минуле, наповнити змістом і надією сучасне. І вирішальне слово у відповіді на ці запитання належить історичній освіті.

Юрченко Ольга Андріївна

кандидат історичних наук, доцент,

Національний авіаційний університет (м. Київ, Україна)

ПЕРЕЯСЛАВСЬКА РАДА 1654 Р.

Події у війні з Польщею середини XVII ст., незважаючи на значні успіхи і перемоги українського війська, усе більше переконували Б. Хмельницького і старшину в тому, що самим їм не звільнитися від польського панування. Значні людські та матеріальні втрати знесли український народ. Проте припиняти боротьбу він не збирався. І в той же час її продовження один на один з Польщею фактично означало б війну на самознищення. Йшлося про існування всього народу. Тому Б. Хмельницький активно шукав сильних союзників. У 1650-1651 рр. йшли переговори з Оттоманською Портою. Султан навіть оголосив, що Хмельницький є його васалом, але цей проект не здійснився, оскільки турки активно в справі війни не втручалися, «дозволяючи» це робити татарам, які були союзником ненадійним. До того ж значним бар'єром була релігійна несумісність мусульман і християн, давня ворожнеча із-за жорстоких нападів татар на українські землі. Тому Б. Хмельницький вирішив обрати «менше зло», звертаючись з проханням про допомогу до Москви. Московії була вигідною така пропозиція, з точки зору її геополітичних інтересів: вона давала вихід до Чорного моря, ослаблювала давніх суперників – Кримське ханство, Литву та Польщу. 1 жовтня 1653 р. Земський Собор у Москві прийняв

рішення, щоб «гетьмана Богдана Хмельницького і все Військо Запорізьке з містами і землями взяти під государеву руку». 31 грудня 1653 р. Москва оголосила війну Польщі, а московські послы прибули до Переяслава. 8 січня 1654 р. в Переяславі відбулася генеральна військова рада, на яку прибули представники від полків та різних верств населення України (міщани, селяни, духовенство). На раді були присутніми 12 полковників та 5 генеральних старшин на чолі з гетьманом. Не прибули 5 полковників та митрополит С.Косів. Не було на раді представників від Белзького, Волинського, Подільського і Руського воєводств, в яких проживало більше третини населення тогочасної України. Учасниками ради були близько 300 осіб. Б. Хмельницький запропонував, щоб вони обрали собі одного государя з чотирьох: турецького султана, кримського хана, польського короля або московського царя, тобто його пропозиція не була безальтернативною. Охарактеризувавши кожного, Б. Хмельницький висловився за московського царя, зазначивши, що він однієї віри з українцями. Учасники ради підтримали Хмельницького. Проте після цього у церкві виник конфлікт між царськими послами і козацькою старшиною. Присягаючи царю, старшина вимагала, щоб і послы присягнули від імені царя, що зберігатимуть вольності козацькі, не видаватимуть їх Польщі. Але послы відмовилися, пояснюючи, що цар – самодержець і нікому не присягає.

Присяга населення України, яке знаходилось під владою Б. Хмельницького, відбувалася в січні-лютому 1654 р. у 177 містах і містечках. Всього у книгах присяги записано 127338 осіб. У цілому народ віднісся до присяги схвально. Але відмовилися від присяги Уманський та Брацлавський полки, найвидатніші на той час полковники Іван Богун та Іван Сірко, київський митрополит Косів. У полках Полтавському та Кропив'янському московських представників побили киями. У ряді випадків присягу примушували складати. Так, силою до присяги був приведений Київ. Кияни не хотіли йти до церкви, а їх туди заганяли. Під час присяги люди не називалися своїми іменами, щоб зробити свій підпис недійсним, а після складання присяги дуже її лайали. При «агітації» за присягу не обходилося без залякувань чи, навпаки, обіцянок усіляких благ (грошей, сукна) з боку московських представників. Тих, хто відмовлявся складати присягу, погрожували вислати за «зборівську лінію», тобто на землі, що були під контролем Польщі.

Рішення Переяславської Ради документально було закріплено так званими «Березневими статтями» 1654 р. За цим договором Москва зобов'язувалася вступити у війну проти Польщі. Україна переходила «під руку» московського царя як самостійна держава – зі своїм главою (гетьманом), своїм політичним устроєм та територією. Реєстр установлювався в 60 тис. чол., козаки могли жити і судитись за своїми законами. Гетьман міг вступати у міжнародні відносини з іншими державами, крім Польщі і Туреччини. Гетьмана мало обирати військо і лише повідомляти про це царя. Збір податків залишався за українськими урядовцями, але вони повинні були передавати частину їх московським.

Отже, суверенітет Української держави певним чином обмежувався.

Водночас під час підписання Березневих статей і Переяславського договору з боку гетьманського уряду були допущені певні прорахунки, що зіграли потім негативну роль у відносинах між Москвою й Україною. Москва скористалася тим, що в умовах договору чітко не визначалася форма відносин між Україною і Москвою; московський уряд не присягнув у тому, що він буде виконувати свої зобов'язання; На думку істориків, Б. Хмельницькому варто було б обмежитися особистою присягою, а не дозволяти присягати всьому народу; помилкою був і дозвіл мати російських воевод в українських містах, а також збір податків на користь царя в Україні.

Отже, Переяславський договір констатував відокремлення України від Речі Посполитої, означав міжнародно-правове визнання Української держави, засвідчував її внутріполітичний суверенітет, зберігав її основні політичні інститути, дещо змінював геополітичну ситуацію у Східній Європі оскільки посилював позиції України в боротьбі з Польщею та змінював вплив Москви у цьому регіоні.

Переяславський договір розпочав нову добу у відносинах між Україною та Московщиною. Москва з самого початку намагалася обмежити права України і згодом планувала перетворити її узвичайну провінцію.

Хара Алла Володимирівна
студентка I курсу гуманітарно-педагогічного
факультету (філологія), Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна).

Науковий керівник: к.і.н., доц. *Ісакова Наталія Петрівна*

ЛЮБОВ ДО ВІТЧИЗНИ ПОЧИНАЄТЬСЯ ЗІ ЗНАННЯ ЇЇ ІСТОРІЇ

Знання історії – сила, що здатна вивести
людину із «тьми на світ Божий»

Історія – це безцінне надбання нашого народу, яке ми отримали у спадок від пращурів. Їх неоціненний досвід дійшов до нас у вигляді легенд, казок, міфів, переказів, літописів тощо. На нашому славному історичному шляху були і могутня Київська держава Володимира Великого та Ярослава Мудрого, і перша християнська республіка в Європі – Запорізька Січ, і відчайдушний порив до свободи часів Івана Мазепи, і започаткування власної державності в Українській Народній Республіці. Слід згадати Богдана Хмельницького, грізного вояка, оборонця вольностей козачих Івана Сірка, мудрого Івана Мазепу, творця першої української Конституції Пилипа Орлика, героїв народних повстань Івана Гонта, Максима Залізняка, легендарних Устима Кармелюка і Олексу Довбуша.

Сьогодні людство за допомогою археологічних розкопок розкриває чимало таємниць тієї чи іншої культури різних епох.

Відомий філософ доби Відродження стверджував: «Рослина без коріння всихає, людина без минулого не живе». У XVII столітті, коли європейські митці та науковці почали активно вивчати історичну спадщину

своїх народів задля доведення самобутності й оригінальності культури кожного з них, ці слова стали символічними. Сьогодні, у XXI столітті, вони надзвичайно актуальні для українців, бо, напевно, небагато у світі націй, які так погано знають свою історію.

Однак, чомусь у наші дні, ми, українці, не надто цікавимося героїчним минулим нашого народу. Ми егоїстично проходимо повз полицки в бібліотеці з книгами з історії, швидко продивляємось стрічку новин в Інтернеті, де містяться деякі історичні факти, ми навіть забуваємо те, чого вчили нас наші бабусі і дідусі... Скільки ж всього ми не знаємо?! Та і не надто прагнемо дізнатись...

Найповніше проблема незнання українцями національної історії була розкрита О. Довженком, який дуже болісно сприймав таку недбалість, вбачаючи в ній причину багатьох негараздів України, джерело невдач і поразок її народу в боротьбі за існування. Слова, що й досі лунають докором для нас, письменник вклав у вуста ворога України, героя кіноповісті «Україна в огні» Ернста фон Крауза: «У цього народу є нічим і ніколи не прикрита ахіллесова п'ята. Ці люди абсолютно позбавлені вміння прощати один одному незгоди навіть в ім'я інтересів загальних, високих. У них немає державного інстинкту... Вони не вивчають історії. Дивовижно. Вони вже двадцять п'ять літ живуть негативними лозунгами одкидання Бога, власності, сім'ї, дружби! У них від слова «нація» остався тільки прикметник. У них немає вічних істин... От ключ до скриньки, де схована їхня загибель».

Я вважаю, що історія – це вкрай важлива наука для справжнього патріота своєї держави. Без знань історії – немає патріотизму! На мою думку, це може стати девізом для сучасників.

Отже, для мене однією з причин вивчення історії є пізнання своєї держави, свого народу, традицій та себе самого. Оскільки історія несе в собі інформативний характер, то вона є, безперечно, джерелом минулих подій, яке, в той чи іншій мірі, здатне пролити світло на деякі явища сучасного суспільства. Т.Шевченко розкрив цю ідею через образ «великого льоху», який чекає, коли його «розкопають». Цей образ-символ уособлює історичну скарбницю України, що й досі залишається по-справжньому не пізнаною.

По-друге, історія має потужну наукову базу, що складається із, в деякій мірі застарілих, проте, досі вживаних термінів, а це означає, що історія впливає на розвиток людської особистості (має інтелектуальний характер), розвиває сучасну мову. Мова – вічний механізм, що безперервно вдосконалюється. «Бринить – співає наша мова, чарує, тішить і п'янить,» – писав О.Олесь. Як можна занедбати таку красу?

По-третє, історія розкриває самобутність кожного окремого народу. Зокрема, неповторні риси української нації, її культура, менталітет тощо яскраво втілені на сторінках національного літопису. Не знати свого минулого – це, на мою думку, є абсурдом, адже «народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців», казав О. Довженко.

І, звичайно, з історії ми виносимо чимало уроків, аби не повторювати помилки минувшини. Ми маємо можливість робити висновки. Ніколо

Макіавеллі казав: «Людині розумній треба обирати шляхи, прокладені найбільш великими людьми,... аби якщо не зрівнятися з ними у доблесті, то хоч би сповнитися її духом». Психологи чудово знають такий прийом як «закликання духу предків». Якщо людина знаходиться у депресії і задачі, що стоять перед нею видаються їй не підйомними, психолог радить їй пригадати будь кого з її предків. Такого – ким ця людина захоплюється і кого вважає для себе прикладом. Психолог радить людині уявити яким сильним та мужнім був його предок і відчутти, що частина сили предка передається нащадкові. Це – діє для людей. А для нації?

Аби підвести підсумки, хочу сказати, що без минулого немає сучасного, без традиційного немає нового, без колишнього немає теперішнього. Вивчати історію – це обов'язкове завдання кожного патріота, а, особливо, українців. Ну, і, нарешті, вивчати історію треба хоча б задля того, аби порадіти, загордитися своїми предками, відчутти себе спадкоємцем великих традицій і звичаїв.

Любімо нашу державу! Вивчаймо нашу історію!

Курілко Дарина Тарасівна
студентка I курсу гуманітарно-педагогічного
факультету(філологія), Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м.Київ, Україна).

Науковий керівник: к.і.н., доц. *Ісакова Наталія Петрівна*

КЛЮЧ ДО ІСТИНИ

Її назвуть царицею наук,
Яка з минулого нам винесе уроки
Про те, як жити, щоб без помилок
І як в сучасність внести власні кроки

Досвід її покаже вірний шлях
Куди і як нам рухатися далі
В ній твій народ, з початку й до кінця
Були хороші й злі, та це уже деталі

Скільки зазнали знає не на жарт, лиш
Зберігає кожен факт в собі
І все чекає доки прийде час, щоб
Люди знайшли до блага в ній ключі

Щоб ті помилки виправить сьогодні
Кожен із нас повинен знати її
Щоб усвідомить, запобігти повтору
Відкрити правду й істину землі

Нема історії – трагедія народу

Немає свого місця у світах
Немає сил,щоб побороть неволю
І відстояти право на буття

Не знаючи її нам не отямить
Того,що є сьогодні й буде там
Без неї в майбуття нам не заглянуть,
Вона крізь морок світло даєнам

Там гордість наша,там наша святиня
То надбання всіх предків і дідів
Наша причетність в ній неуволима
Зв'язок то вічний між усіх світів

Тож маєш вибір: вчити чи не вчити
І обирає кожен сам,один
Та як бажаєш скарб собі відкрити –
З історією за руку варто йти.

ЛЮБИТИ В ГОДИНУ НЕГОДИ

Чому так важко жити в цьому світі?
Чому в вінках шипи й немає квітів ?
Чому в руках не руки,- жменя цвяхів,
Сліди неволі,шрами від кайданів?

Не забули, пам'ятаєм історію слова
Чому таким омріяним було те слово «воля»,
На панщині в усі віки,усе життя на полі,
У боротьбі усе життя за українців долю.

Боролися,змагалися,щоб не просто існувати,
Стояли гідно, захищали,щоб власне слово мати,
Єдналися, браталися,молитви складали,
Лиш щоб в мирі процвітала Україна – Мати

Роки довгі, звершилося – вільная Вкраїна,
Стали жити, розвивати дух непоборимий,
Та не встигла «ненька» рідна одягнути шати –
Розкрадають, шматки крають...Знову воювати?

Тєє слово не вживайте. Страшно,страшно люди,
Як тоді нам виживати? Ким ми з вами будем?
Проти кого воювати? Браття, ви забули?
Одне ціле, разом тільки щасливими будем!

Мріяли, хотілося в небо з головою,
Нащо дітокневеликих страшите війною?
Тут сьогодні кусень хліба дався боротьбою,
А ви про принципи, як завжди, наших життів ціною...

Схаменіться, зрозумійте війнами і кров'ю
Не здобудем тої правди, не здобудем волю.
Коли в думці мир панує, коли в серці віра,
Тоді в щасті запанує Ненька – Україна !

Пістун Олена Олександрівна
студентка 1 курсу, групи філ-1502 Національного університету
біоресурсів і природокористування України (м.Київ, Україна)
Науковий керівник: к.і.н., доц. *Ісакова Наталія Петрівна*

ОДА ІСТОРІЇ ДЛЯ ФІЛОЛОГА

Хтось каже: «Нам історія не треба»,
Але ж всі розуміють без вагань,
Що необхідно знати, хто такі Дажбог і Феба,
Бо в сьогоднішні ти ніхто без історичних знань.

Повторюй гетьманів, князів і дати
Та ямби і хорей пам'ятай
Історію потрібно шанувати
Життя всіх поколінь вивчай.

І соромно не знати, хто такі Франко і Винниченко,
Якщо не тямити, то в підручник ти заглянь.
Я розумію тобі ближче до душі Шевченко
І в книжці цій нема метафор й порівнянь.

Отож, мій друже, комусь вірші, але для тебе вірші
Старайся, щоби мозок не іржавів
Наука філологія не гірша,
Але потрібно знати історію держави!

Saraka Oksana Dmytrivna
first-year student, faculty of agricultural management,
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine.

Науковий керівник: к.і.н., доц. *Ісакова Наталія Петрівна*
**ZAPORIZHIA IN THE HISTORICAL MEMORY OF THE UKRAINIAN
PEOPLE**

Zaporizhia former Aleksandrovsk (before 1921), is a city and administrative center of Zaporizhe region. It is an important railway hub and river port.

The city is located in south-eastern Ukraine and lies along banks of the

Dnieper river now. It covers 334 km² at an elevation of 50 m above sea level. In the middle of the city there is the island of Khortytsia, which splits the river into two streams called the New and Old Dnieper. Khortytsia Island is a national park with a large number of large ravines called "balka", hiking routes and historical monuments.

The modern city was established in 1770 as the fortress of Alexandrovskaya, named so for General Alexander Golitsyn and designed to protect the southern territories from Turkish threats. It was one link in the so-called "Line". Some historians disagree that the fort was named after Golitsyn; other possible namesakes include Alexander Vyazemskyi and Alexander Rumyantsev.

In 1806, it became a town and was named Alexandrov. In 1921, the name was changed to Zaporizhia, literally meaning beyond the rapids, alluding to the rapids which used to exist on the Dnieper River at the time, before the construction of the Dnieper Hydroelectric Station in 1932.

In 1789, Mennonites from Prussia accepted an invitation from Catherine the Great and settled in what became the Khortytsia Colony, northwest of Khortytsia island. Mennonite-owned mills and factories that were built in Alexandrovsk. After the Russian Revolution of 1917 many Mennonites emigrated, fled as refugees, or were deported from the area. Currently few Mennonites live in Zaporizhia. Mennonite buildings still exist in the area and in the other main Mennonite colony center, current day Molochansk.

Zaporizhia played a key role in the early period of the national-liberation war of 1648–57. During the following period—period of Ruin, it influenced the course of events, if at times only negatively, particularly during the hetmanhood of Ivan Briukhovetskyi and Ivan Sirko as the koshovyi otaman of Zaporizhian Sich (1660–1680). The politically unsophisticated Zaporizhian leaders were often exploited by Muscovy and Ottoman Turkey and the Crimean Khanate, which succeeded in pitting the Zaporizhia against the Hetman state. With the Eternal Peace of 1686 Zaporizhia became a Muscovite protectorate; it retained its autonomy while recognizing the authority of the hetman. Soon Russian armed forces appeared in the Zaporizhia, and with time they established their own forts to control the Cossacks, notably a fort 2 km from the New Sich (1735).

During K. Hordiienko's otaman, Zaporizhia became an ally of Hetman Ivan Mazepa and Charles XII in 1709. In retaliation Russian forces destroyed the Chortomlyk Sich and, after their victory at the Battle of Poltava, mercilessly persecuted the Zaporizhians, thereby forcing them to flee to Crimean Tatar territory, where the Zaporizhians founded the new Oleshkiv Sich. After K. Hordiienko's death in 1734, the Cossacks, having fared badly under the Tatars and not having their ranks replenished with new refugees from Ukraine, once again accepted Russian suzerainty and returned to their former lands. From that time Zaporizhia and the New Sich were directly under the control of the Russian governor-general of Kyiv.

By the late 17th century a unique sociopolitical order had evolved in the Zaporizhia. It existed with certain changes until the end of the 18th century. The order was based on the political equality of all Zaporizhian Cossacks regardless of

their social origins. The principle of general elections was applied to all representative bodies, including the supreme Sich Council, the central administrative body, known as the Kish of the Zaporizhian Sich, the Kish otaman and his starshyna (the Kish judge, chancellor, osavul, and quartermaster), and the officers of the Zaporozhian kurins. Those elected figures constituted the Cossack Rada – a collegial administrative body. Outside the Sich appointed colonels commanded districts called palankas (3-5 and then eight in the 18th century).

In the second half of the 18th century Russian aristocratic state increasingly limited the Zaporizhians' rights, freedoms, and self-government, particularly after the abolition of the Hetmanhood in 1764. On 15–16 June 1775, on orders from Catherine II, the Russian army under General P. Tekeli destroyed the New Sich. In the Manifest of 14 August 1775 Catherine officially abolished the Zaporozhian Host, calling it a 'political monstrosity.' Many of the Zaporozhians were forced into military settlements, and later became state peasants. Some 10,000 fled to Ottoman territory and founded the Danubian Sich there. The lands of the Zaporizhia were incorporated into New Russia gubernia and Azov gubernia and distributed among the Russian and Ukrainian landowners.

Nowadays Zaporizhia is an important industrial center of Ukraine. It is the city with heavy industry (particularly metallurgy), aluminum, and chemical industry. Its population is about one million people. The contemporary city has the enormous economic potential – more than 280 industrial enterprises, among which the major part belongs to machine building, metallurgy and metal working, chemical and petrochemical industries. In the city cars, aviation motors, radio electronics are manufactured. The port of Zaporizhia is an important place of transshipment for goods from the Donbas. Zaporizhstal, Ukraine's fourth largest steel maker, ranks 54th in the world and is based in the city.

Кучеровська Антоніна Олегівна

бакалавр, 1 курс, 2 група, гуманітарно-педагогічний факультет, Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Кравченко Наталія Борисівна**
COSSACK'S ARTILLERY AND MEDICINE

Artillery (Armat) – corps, type of firearm, which was intended to defeat the enemy and the destruction of his defensive structures using submunitions with large weights and dimensions (core, bombs, etc.).

Firearms – weapons which use force of pressure of gases during the combustion of gunpowder for the ejection of a bullet or core.

Falconets – small-caliber cannons.

In Ukraine, the first cannons appeared in the end of the 14th century. Considering the high weight and bulkiness of the first cannons, low speed of shot, they used to defend the castle. In 15th century the making of cannons was begun, because previously Cossacks were forced to buy it for big money.

Some of cannons were conquered in Tatar and Turkish cities, and some – as a result of different capture of fortresses. The majority of weapons had small caliber

because of mobility Cossack troops.

The types of Cossack's cannons: tarasnytsya, pivtarasnytsya, pivhufnytsya, fohler, hufnytsya, bombard, shrubnytsya.

The types of Cossack's firearm: arquebus, muskets, rifles, hakivnytsi.

In the 16th century firearm was produced even in small towns. This weapon was produced widely and price was accessible to peasants. By Bogdan Khmelnytsky was granted special status and privileges for artillery. Ukrainian troops outstripped of Europe for 100 years in the use of easy horse artillery. In a further was increased the number of cannons at the regimental artillery, was improved the park of heavy field artillery.

The artillery of Getmanschina: General, Regimental, Centesimal.

The general management was carried out by Oboznyj.

Chancellery, which was engaged of artillery equipment, powder and horse factories was called The Chancellery of general artillery.

The artillery petty officer managed by general military artillery. Regimental artillery was placed in regimental cities. Regimental Oboznyj supervised by regimental artillery with support of artillery petty officer (артилерійська старшина) and artillery servants (артилерійські служителі). The general management of Sich artillery was carried out by military Oboznyj and military Pushkar. The centesimal artillery was intended to protect settlements (cities, towns, large villages). The decline of Cossack artillery began after the defeat of revolt of Ivan Mazepa against Moscow. Ukrainian artillery was exported to Russia and Cossacks, who were under Turkish auspices, had no right to own cannons. Production in Ukraine declined, armament by artillery was located under the control of the Russian government. That's why the Cossack's tactic of using weapons was outdated. Russian government eliminated the Cossack artillery along with the Zaporozhian Sich (1775).

Speaking of Cossack's military case, it would be appropriate to talk about their medicine. History of Ukraine XVI – XVII century characterized by a fierce struggle of Ukrainian people for their national identity, in which great and honorable role played Ukrainian Cossacks. Often, the healers provide the medical care for wounded and sick soldiers. But the Cossacks also possessed by secrets of medicine. They followed to rules of traditional medicine of those times. Cossacks returned with a large number of wounded, some of whom remained permanently disabled. That's why they were forced to have their own hospitals. The first hospital was founded in Dubovy forest on the island between the rivers Old and New Samara. Wounded people, disabled and crippled found shelter in the Cossack hospitals. Also for the wounded Cossacks opened hospitals in monasteries. The largest of them is Trahmerivskyy and Mezhygirsky. Zaporozhian Sich satisfied by medical help of The barber surgeon (цирульники). They played a major role in providing surgical care to wounded Cossacks.

Some Cossack's ancient methods of healing: They used the dried lovage (любисток) as antiseptic. Nervous disorders were treated with a mixture of mint and hypericum (звіробій). Smoking tobacco with sagebrush (полін) improved their vision. Smoking tobacco with mboard (материнка) warned stomach upset.

They had special system of clearing the body of toxins. Vitamins and nutrients they obtained from stewed fruit, meat, fish. Fish oil and solution with tar delivered from parasites. Cossacks knew where the dots that were responsible for various systems and organs. Operations were carried out with sterile and painkillers abundance. Mental disorders were treated by words and prayers.

*Урванцев Олександр Андрійович
бакалавр, 1 курс, 2 група, юридичний факультет,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна).*

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Кравченко Наталія Борисівна**

ВИНИКНЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА ТА ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ

Поява козацтва була спричинена як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками і засвідчила величезну життєздатність тогочасних українців. За умов, що загрожували самому існуванню українського народу, козацтво поступово перетворилося на силу, здатну боронити рідну землю від зазіхань чужинців, зберегти етнічну самобутність, а також створити власну державу.

Опинившись в обставинах, що загрожували існуванню українців як окремого народу, українці змушені були опанувати складну військову професію. Постійна боротьба з нападниками – татарами та турками, виробила з хлібороба, ремісника, священика, особливий тип воїна – відважного і хитрого, який добре володів різними видами зброї, сповненого волелюбності й повсякчас готового до протесту проти будь-якого примусу.

Поширення панщини та запровадження кріпацтва спонукали українських селян до масових утеч – хоч на край світу, аби тільки подалі від визискувача. Важкі умови прикордоння здавалися втікачам меншим лихом, аніж втрата особистої свободи.

Винятково важливу роль в історії українського народу, насамперед, у його національно-визвольній боротьбі, в розвитку збройних сил України та військового мистецтва, в освоєнні й заселенні степових просторів Центральної та Південної України відіграла Запорозька Січ. Наслідком господарської діяльності козаків була колонізація Дикого поля (степів між Дністром і Доном), а отже, розширення життєвого простору українського народу, яке відбувалося мирно, без завоювань чужих територій.

Січі стали надійною системою укріплень від постійної загрози нападів ординців. Дослідники пов'язують походження слова січ із засіками – укріпленнями з дерев. Великого значення надавали козаки місцю розташування січі. Найчастіше то був річковий острів. Можливо, за давніших часів розрізнені невеликі січі існували в багатьох місцях.

Згодом за порогами утворилася одна Запорозька Січ – своєрідна столиця запорозьких козаків. Відомо вісім дніпровських січей. Перша розташовувалася на острові Мала Хортиця (нині на території міста Запоріжжя). Вона була зведена 1556 р. українським православним князем Дмитром Вишневецьким і слугувала військовою базою козацтва на пониззі

Дніпра. Звідси протягом 1556 р. було організовано численні походи запорожців у володіння кримського хана й на турецькі фортеці. Однак восени 1557 р. запорозьку фортецю зруйнували кримські татари. Від 60-х рр. XVI ст. по 1593 р. Запорозька Січ розташовувалася на острові Томаківка, у 1593-1638 рр. – на острові Базавлук, у 1638-1652 рр. – на Микитиному Розі, у 1652-1709 рр. – на річці Чортомлик, у 1709-1711 і 1730-1734 рр. – на річці Кам'янка, у 1711-1728 рр. – в Олешках, у 1734-1775 рр. – на річці Підпільна (Нова Січ).

Протягом XVI – XVIII ст. Запорозька Січ мала ознаки держави: вона контролювала величезну територію степової України, мала свій уряд, військово-адміністративний устрій, власний суд, самостійні дипломатичні відносини з іншими країнами. Уся повнота влади в козацькій державі належала Січовій (Військовій) Раді, яка обирала козацьку військову старшину. Кошовому отаману належала вища військово-адміністративна та судова влада на Січі. Військовий суддя – друга після кошового особа у владній ієрархії Січі. Військовий писар видав усім діловодством. Осавул слідкував за порядком у Січі.

Запорозька Січ відрізнялася від більшості тогочасних феодальних держав. Замість феодального примусу, який ґрунтувався на закріпаченні й примусовій праці, у ній утвердилися принципи найманої праці. За внутрішнім устроєм козацька держава була своєрідним військовим товариством.

Територія козацької держави називалася Землями Війська Запорозького або Вольностями Війська Запорозького і простягалася від Південного Бугу на заході до Кальміусу в Надазов'ї на сході. На півночі її межа пролягала по річках Орелі (на Лівобережжі) та верхів'ях Інгулу й Інгульця (на Правобережжі).

Герб Війська Запорозького – постать козака, озброєного мушкетом і шаблею, – виник у другій половині XVI ст. Законної сили він набрав за короля Стефана Баторія 1578 р. Але й попередні козацькі формування, напевно, мали власну символіку. Щоправда, відомості про неї до нашого часу не дійшли. Згаданий герб уперше зображено на печатці Війська Запорозького 1595 р., за гетьманування Григорія Лободи. Упродовж усього існування козацтва цей головний символ залишався незмінним. Він зображався на головних печатках Війська Запорозького та Гетьманщини, на прапорах, портретах, іконах, у рукописах і друкованих виданнях.

*Грибова Анастасія Олегівна,
бакалавр, 1 курс, 2 група, юридичний факультет,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна)*

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Кравченко Наталія Борисівна**
ВІЙСЬКОВА СПРАВА ЗАПОРОЗЬКИХ КОЗАКІВ

Чисельність козацького війська дуже змінилася протягом століть. З кінцем XVI ст., коли козащина вперше виступила як окреме, організоване

військо, рахували його від 2000 до 10.000.

Число війська зросло сильно в московських війнах, у двох перших десятиліттях XVII ст. з Дмитром Самозванцем ходило 12-13.000 козаків, під Смоленськом 1609 – 1611 р. могло бути 30.000, чи навіть 40.000, під Хотиним 1621. р. – понад 40.000. Але серед війська було багато челяді, джур і всякої помічної служби.

За Хмельниччини число козацького війська зросло до нечуваної досі кількості. У Пилявецькому поході військо Хмельницького налічували на 100.000, під Львовом 1648. р. на 200.000, у Зборівській кампанії на 300.000

Після смерті Хмельницького починається занепад козацького війська, в основному через те, що від Гетьманщини відпала Правобережна Україна. В 1783 року, тобто останнього року перед скасуванням козацького війська, числили 176.886 виборних козаків і 198.295 козаків-підпомішників [2,178].

Козацьке військо ділилося на полки, сотні й курені. Полк означав і відділ війська і округу, де цей відділ дислокувався. В 1620-1630 рр. було 6 реєстрових полків: білоцерківський, канівський, корсунський, переяславський, черкаський, чигиринський і короткий час ще – миргородський й лубенський. За Богдана Хмельницького було 17 полків: білоцерківський, брацлавський, кальницький або винницький, канівський, київський, корсунський, кропивенський, миргородський, ніженський, паволоцький, переяславський, полтавський, прилуцький, уманський, черкаський, чернігівський, чигиринський, а деякий час ще й бихівський або білоруський, подільський й інші. В XVIII ст. залишилося козацьке військо тільки на Лівобережжі (й у Києві); тоді полків було 10: гадяцький, київський, лубенський, миргородський, ніженський, переяславський, полтавський, прилуцький, стародубський, чернігівський.

Величина козацького полку за ці два століття безнастанно зростала. На переломі XVI-XVII ст. козацький полк складався пересічно з 500 людей. За Хмельниччини ця висока чисельність козацького полку збереглася. У XVIII ст. полк став іще чисельніший. В 1723. р. полки мали, переважно, 5000 козаків, але ніженський полк мав майже 10.000 людей. В 1782. р. полки містили по 10.000 до 20.000, а ніженський доходив до 40.000 виборних козаків.

Полк ділився на сотні. Первісний, невеликий полк мав справжні сотні по 100 людей. Сотню ділили спершу надесятки, пізніше на курені. В 1581 р. у реєстровому війську десяток складався з отамана й 9 козаків [1,115-116].

Головною козацькою зброєю була, безперечно, рушниця. Козацькі рушниці мають звичайні назви: самопал, рушниця, мушкет. З інших родів рушниць згадується яничарки (вперше 1638. р.). Рідше чуємо про булдинки чи гульдинки, Запорожці свої рушниці звали фузіями. У XVIII ст. часто зустрічаються пістолі, часом чудово прикрашені сріблом. Пістолі носили за поясом або у шкіряних кобурах. Кулі козак носив у чересі або в ладівниці, чи ладунці, порох у звичайному розі або в порошниці. Шабля до половини XVIII ст. була в козаків поширена майже як рушниця, але пізніше стала почесною лицарською зброєю.

До доброї постави козацьких полків причинялася безперечно військова музика. Вже з кін. XVI ст. козаки на Січі мали бубни і труби, – навіть срібні труби, даровані цісарем. В 1601 р. в полку з 500 людей був 1 трубач, 1 сурмач і 1 довбуш. У бубни або литаври били, як скликали раду, на бубнах вибивали гасло, трубами давали знак, що треба готувитися до походу [1, 112].

На похід кликав військо гетьман своїм універсалом.

Полковники від себе передавали той наказ до сотень, а по сотнях давали ще знак трубами або літаврами. Початок походу звався вихід або вигін.

Військо рушало в похід впорядковане на полки та сотні, що йшли під своїми короґвами, зі своїм обозом і артилерією. На ворожій території військо попереджувало сторожі або чати. Ціла армія розтягалася на великий простір, за Хмельницького навіть у лінію на 10 миль завдовжки. На відпочинок чи попас військо ставало там, де була вода і паша для коней. Тоді козацькі кашовари приготувляли їжу для своїх відділів. Коли військо залишалося довше на одному місці, ставили для пробутку намети або курені. Коли обоз по довгому постою залишав обозовище, козаки підпалювали те, що залишалося.

В війні панувала у війську сувора дисципліна. За давнім звичаєм козакам заборонено було пити горілку підчас походу. Але пізніше цей звичай, мабуть, не втримався. Сторожі довкола обозу пильнували, щоб неохочі не втікали з війська і втікачів ловили. В таборі, відбувався не раз суд і винуватих карали військовими карами: приковували до пушки, карали киями, а за більші злочини присуджували ї смертну кару.

Окремі санітарні установи в ці часи ще не існували. У козацькім війську бували лікарі і цілюрники, але тільки принагідне, не на постійному військовому утриманні. Похідних шпиталів не було; раненими опікувалися тільки люди доброї волі, або церковні братства по містах.

Військо у поході мало своїх священників-капеланів, а деколи й похідну церкву [1,117].

Козацьке командування намагалося провести бій на місці, що задалегідь було приготовлене до зустрічі, щоб ворога відразу поставити у невідгідну ситуацію. Базою для війська, що виходило у бій, був табір. Боротьба й оборона з табору була характерною особливістю козацької тактики. Табором, називали укладані разом обозові вози, за якими ставало військо. Посередині ставало військо, піхота і кіннота. Перед і зад був теж забезпечений возами, там приміщували також артилерію [1,С.120-122].

Табір служив не тільки для оборони, але й як опори для атакуючої акції. При своїй легкості й рухливості табір міг підійти близько під позиції, ворога й військо могло в догідній хвилині почати бій.

Козацька кіннота не була високоякісною. Саме тому Хмельницький був змушений користуватися татарською кіннотою у битвах з поляками. Та пізніше козацька кіннота розвинулася досить сильно.

Вирішну роллю в козацькому війську мала піхота. Добра піхота була силою козацького війська, але водночас вона була й його слабою стороною.

Тактики піхоти можна було вжити тільки тоді, коли ворог спинився на місці, й коли була догідна позиція, щоб звести бій. Але до боротьби на широких просторах, до погоні й до вирішної атаки необхідна була кіннота [1,122].

Артилерією кермував генеральний обозний, а при ньому були гарматний осавул, писар і хорунжий. У бою козацька артилерія мала другорядне значення. Пушки застосовувалися тільки з початком бою, і то доволі рідко, і могли щонайбільше поширити переполох серед ворожого війська, а мало завдавали шкоди. Підчас самої битви артилерія тільки у виняткових моментах доходила до голосу [1,110].

Як у XV-XVI ст., так і за козацької влади для оборони України служили численні городки, чи замки. Фортифікаційне мистецтво змінилося значно в XVII ст. – у зв'язку з розвитком артилерії. В тих часах щораз більше поширюються земляні фортифікації, що складаються з валів, шанців, окопів, редутив [1,109-110].

Козацький флот з'явився в половині XVI ст. і до найбільшого розвитку дійшов в 1620-1630-тих роках. Козацькі кораблі звалися човнами або чайками [3,68-73].

Таким чином, козацтво було досить потужним військово-службовим формуванням.

Рудченко Софія Максимівна

бакалавр, 1 курс, 2 група, гуманітарно-педагогічний факультет, Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна).

Науковий керівник: к.і.н., доц. *Кравченко Наталія Борисівна*

НЕТМАНSTREASURES'

PavloPolubotkoTreasures'.First place is truly legendary treasure in the history of Ukraine. The fact that these treasures are not a myth but a reality that has long been proven. After coming to power the new Hetman started a dangerous game with the cunning king for political freedom. On hearing this the king ordered Polubotko grab and put in Trubetskoy bastion. Whatever it was, but the hetman, it never telling died of his wounds in the walls of the prison.

But when authorities came to confiscate his property – they did not find any valuables! Documents show that guessing its result, Hetman steered most of their wealth in England, where he not only hid them, and placed at interest in a bank. Yet a few pieces of treasure remained in Ukraine. Some scientists believe that those still hidden somewhere in the vicinity of Glukhov – the former residence Polubotko.

These treasures talked a lot. They were often in dispute diplomats. You bet! After all, in calculating the most treasure and interest that came running – means neither more nor less – as much as 38 kg per each resident of our country (!) Unfortunately, for political reasons, the Soviet government in July 1986 stated that it has no claims to English side and no claim no penny Hetman treasure ...

Hetman Sagaydachnogo Treasures'. Without exaggeration Sahaidachny – one of the most famous hetmans Ukraine. Luck always go somewhere with him.

Almost all his campaigns ended in success. As history has shown – he was also one of the richest men of the time. For the first voyage Sagaydachnogo in 1606 made him rich. One only money collected about 180 thousand zlotys, not to mention the countless goods exported from the Turks. Even suburb of Istanbul were captured and ruined troops Hetman. Tens of thousands of slaves he freed the Ukraine in each of his campaigns. And every hero returned, bringing with him a ton of different products and, of course, buy gold.

Life was full of surprises Sagaydachnogo and surprises of fate, but still believe that the enormous wealth left after his death .. Sorry documentary sources about who got treasures Sagaydachnogo after his death were found. It still remains a mystery for seven locks ..

Bohdan Khmelnytsky Treasures'. Areola of mystery that person is covered in Ukrainian history. Much still shrouded in mystery in his biography. Who is he really? What are its true purpose?

Luck helped him all the way. Thousands Taller, supplies and goods were brought from different cities to Khmelnitsky. The enormous value of the many noble estates and castles were sent to Kyiv, Chyhyryn and Saturday, estate hetman.

The history of his wife Matrona. The former wife pidstarosty Chaplinsky like to continue in contact with the former. So in 1651 intercepted a letter in which Daniel Chaplinka advised bury Matrona hetman all the treasures of the Khmelnitsky and poison. Whatever it was, but some treasures she still concealed. Successfully vyvidavshy where Matrona hidden treasures husband and several of her poprichnykiv hastily executed. Yet many believe that cunning woman left the store for a few barrels of gold, hoping for mercy Khmelnytsky ...

Many historians agree that the Khmelnitsky treasures lurk in caves Chyhyryn fortress. And given the fact that in 1678 it was blown up (a total of 20 years after the death of Hetman) is hopeful that treasure hunters did not have time to get to the main treasury of great Hetman.

Ivan Mazepa Treasures'. Last but one of the most controversial in the list of legendary treasures Ukraine stands the figure of Ivan Mazepa. Moscow still considers him a traitor, called the Ukrainian hero, and in Sweden and is celebrated anniversary Mazepa. Whatever it was, but Mazepa remained in the history of Ukraine and eastern Europe legendary personality. Moreover, even fabulously rich.

It is well known in the palace of Russian emperor in the palace of the Swedish king, he proved himself well in Poland and Moldova. Its always a lot with many bound. But never could say exactly what he thinks of hetman at the moment.

During his reign the money Hetman was built, rebuilt and restored more than 100 churches in Chernigiv, Baturyn Lubny, Novgorod-Seversky, Rila and others. In one Kiev only erected Nicholas Cathedral, equally million allocated gold Kiev-Pechersk Lavra to build a stone wall with towers and church of All Saints. In addition, were restored Cathedral of the Assumption and Holy Trinity Church, rebuilt Church of the Epiphany (planted in 1935) and a new building of the Academy.

Modern Kyiv historian Gregory Polechka said: "After the death of Ivan Mazepa in Bender created a special commission to review complaints Cossack

Hetman heritage. The sergeant gave the Commission the calculations by which fell into the hands of Muscovites: 50000 Imperial – in the White Church, 180 thousand – in Kiev-Pechersk Monastery ".

Total for his life Mazepa was not one and the Order of Merit, but it is noteworthy that none of them has not been found ... The real value of these things can now estimated in the hundreds of thousands of dollars each.

Where are they hiding? Only in residences in Ukraine Mazepa had as many as four. They say only in Baturin Hetman remained untold treasures. The fact they are now scratching their heads not only historians but also hundreds of treasure hunters. Ukrainian Gold Rush era of the late XIX – early XX century, although it ended, but left its mark in the hearts of caring.

Бондаренко Вікторія Вадимівна

*бакалавр, 1 курс, 6 група, ветеринарний факультет,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна).*

Науковий керівник: к.і.н., доц. ***Кравченко Наталія Борисівна***

УСТРІЙ ТА ВІЙСЬКОВЕ МИСТЕЦТВО КОЗАКІВ

За внутрішнім устроєм козацька держава була своєрідним військовим товариством. Запорожці не всі проживали на Січі, але мешкали по степах, на ловах і господарстві, або сиділи на різних місцях на сторожі й засідках, чекаючи татар. На Січі в звичайний час була тільки зала, зложена з кількох чоловік. Лише перед воєнним походом збиралася тут більша кількість козаків.

На чолі всього Запорозького війська був гетьман. Він був найвищий начальник козаків, давав накази війську, завантажував у воєнних походах, правив на Січі й на цілому Запоріжжі. Його відзнакою була булава – срібна палиця з кулею наприкінці.

Військо ділилося на полки по тисячі чоловік. Над кожним полком був полковник. Його відзнакою була мала булава, або пірнач. Сотники правили сотнями, отамани – десятками або куренями. Старший, що правив на Січі під час відсутності гетьмана, звався кошовий. Хорунжі несли козацькі прапори. Кожен полк мав окремий прапор зі своїм знаком: на одному був козак з рушницею і шаблею, на другому – хрест, сонце і місяць, на іншому – меч або стріла. Козаки мали також свою музику, довбишів, що били в барабани, трубачів з трубами і сурмачів з сурмами.

1572 року невелика частина запорожців була взята на службу і вписана до державного реєстру польським королем Сигізмундом II Августом. Це дало початок реєстровим козакам. Вони квартирувалися в українських порубіжних містах і називалися «Військом Запорозьким Городовим». Кількість реєстрових запорожців у 1617–1637 роках становила близько 6 тисяч. Центр війська розташовувався в Трахтемирові.

Дисципліна була у виключно відповідальному відношенні козака до виконання свого військового обов'язку. У козаків були дуже малі втрати в боях, оскільки воювали вони поряд з своїми станичниками: часто дід, батької

внуки в одному строю. Вони оберігали один одного і швидше дозволяли убити або поранити себе самого чим свого товариша. Одна сережка в усї козака служила знаком, що даний чоловік – один син у сім'ї, таких берегли в бою, у разі загибелі нікому буде продовжити рід, що вважалося великою трагедією. Якщо намічалась смертельно небезпечна справа, не командир вирішував, кому на нього йти: іноді це були добровольці, але частіше справу вирішувала доля або розіграш. Добре озброєні воїни, які з самого народження навчалися своєму ремеслу, відмінно володіли різними бойовими навичками, у тому числі і тактичними, уміючи швидко виконувати поставлені завдання – все це, в сукупності, робило козаків абсолютно незамінними для російської армії.

Щоб зробити табір, козаки ставили декілька возів у ряд, стуляли їх колесо з колесом залізними ланцюгами, піднімали вгору, на зразок копій, голоблі, робили всередині між возами, дольки, тобто глибокі улоговини, по кутах ставили знаряддя і, уклавши в такому укріпленні піхоту, а іноді й кінноту, відстрілювалися з нього стійко і мужньо, точно з сильної фортеці. Іноді навколо табору запорожці робили ще канави, вали і вовчі ями, підіймалися на самі вали і звідти влучно вражали своїх ворогів.

Щоб зробити свої похідні вози рухомішими на випадок раптового відступу від ворогів, запорожці прироблювали до них спереду і ззаду поодиноці «війю», в яку могли запрягати коней з однієї або іншої сторони і потім бігти від ворогів в ту чи іншу сторону, не повертаючи возів.

Для морських походів вибирався переважно осінній час, особливо похмурні дні і темні ночі перед молодиком, коли можна було приховати всякий рух проти ворогів. Чайки козацькі виходили прямо з гавані від Січі і спускалися по Дніпру; вони так йшли тісно, що веслярі трохи не зачепили один одного веслами; попереду всіх мчала чайка кошового отамана, на якій розвівався отаманів прапор. Збереглося чимало свідчень військової майстерності козаків. Із покоління в покоління передавали на Січі здобуті в боях знання й досвід, які й донині слушно вважаються справжнім військовим мистецтвом.

Роблячи великий похід, сухопутний або плавний, запорожці брали з собою і артилерію. У Січі були особливо військові чини, так звані пушкарі, які завідували військовою артилерією, а для самої артилерії було особливе приміщення, пушкарня. Звичайно, воюючи з швидким і невтомним ворогом, головним чином татарами, запорізькі козаки повинні мати завжди легку і рухому артилерію; тому ми і бачимо, що збереглося до нашого часу так звані запорізькі гармати, які рідко мають більше 6-7 пудів.

Розділяючись на піхоту, кінноту і артилерію, запорожці, проте, не настільки спеціалізувалися, щоб піхотинець був сильний тільки пішки, а кінник – тільки верхи на коні. У запорожців практикувалися і спішування кінноти, і дія піхоти при знаряддях («водних гарматках»), і дія кінноти в пішому строю.

Запорожці використовували для військових операцій метод «рейдів», часто комбінованих з партизанськими діями малих загонів, мали добру

розвідку. У битвах козаки віддавали пере вагу атакам з флангів і з тилу. З цією метою вони розділяли все своє військо на чотири частини: одну залишали в таборі, другу посиляли в тил, а третю й четверту – на обидва фланги. Запорожцям були відомі досить складні бойові прийоми: лава або розгорнутий стрій; тришеренговий при обороні; триангула, тобто трикутник; атака колонами. Для оборони козаки використовували укріплений табір з возів з гарматами по кутах і валами.

Загалом слід зазначити, що козацтво було досить потужним військово-службовим формуванням.

Мельник Надія Іванівна

*бакалавр, 1 курс, 1 група, юридичний факультет,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна).*

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Кравченко Наталія Борисівна**

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

На кінець XVI століття центр історичних подій переміщується у Придніпров'я, яке протягом довгого часу залишалося малозаселеним. Розгоряється давня боротьба між осілим людом і кочовиками, посилювана протистоянням християнства та ісламу. Гніт, що поширився у заселених західних районах породжував численних утікачів, які надавали перевагу небезпекам пограничного життя перед кріпацтвом. Унаслідок цього з'являється новий стан – козацтво, що селилося на порубіжних землях. Він завжди був солідарний із селянами, бо теж обстоював волю і вільну працю для кожної людини, права володіти землею. Коли було доведено польське право, пани один перед другим займають землю, повертаючи народ у кріпацтво. Люди почали шукати вихід у козаччині. Початковий етап виникнення козацтва малодосліджений. Вирішувалася доля народу, бути йому чи не бути. Але тільки власні збройні сили могли врятувати Україну.

Вперше слов'янські козаки з'явилися у 1480-х роках, але тільки з поширенням у середині XVI століття їх кількість значно зросла. Спочатку основну масу козаків становили селяни-втікачі. Були серед них також міщани, позбавлені сану, священики, збідніла знать. Хоч до козацьких лав уливалися поляки, білоруси, росіяни і навіть татари, все ж величезну більшість населення Придніпров'я складала українці. Російський різновид козацтва розкинувся далі на схід на ріці Дон.

Основними причинами виникнення козацтва були: а) економічні (нестача власної орної землі, народна колонізація вільних земель Придніпров'я та Дикого поля – степів за Дніпровськими порогами); б) соціальні (посилення феодальної експлуатації українського населення з боку литовських та польських магнатів, шляхти, оформлення кріпосної залежності селянина від феодала); в) політичні (цілеспрямована політика польської прикордонної адміністрації поставити козацтво на службу по охороні південних рубежів від татарської небезпеки); г) стратегічні (постійна небезпека з боку Кримського ханства); д) національно-релігійні (політична

полонізація українського населення та наступ католицької церкви на права православної).

Спочатку козаки ставили собі за мету відвести напади татар, сприяючи у такий спосіб освоєнню окраїн. Але, в міру того як козаки вдосконалювали свою військову майстерність та організацію, здобуваючи кожен раз переконливі перемоги над татарами, українське суспільство стало дивитися на козаків не лише як на борців проти мусульманської загрози, а й як на оборонців від національно-релігійного та суспільно-економічного гноблення польської шляхти. Поступово виходячи на провідне місце в українському суспільстві, козаки стали брати дедалі активнішу участь у розв'язанні ключових питань українського життя. У пошуках волі українські козаки просувалися все нижче Дніпром і його південними притоками за прикордонні застави Канева та Черкас. На цих щедрих, але й небезпечних землях вони огороджували уходи, тобто мисливські та рибальські виправи, а також займалися випасанням худоби та коней. В меншій мірі – хліборобством.

Вирушаючи в походи, козаки вибирали своїми ватажками або отаманами найбільш винахідливих, сміливих, досвідчених, а щоб краще було оборонятися від татар, групувалися в об'єднані загони. Вони називалися ватаги. Згодом в степу засновувалися укріплені табори і для багатьох козакування перетворилося на постійне заняття.

Королівські старости на пограничних землях занепокоїлися, спостерігаючи як швидко зростає кількість озброєних незалежних козаків, які часто виявляли неповагу до влади. Найважливішим було те, що вони знайшли в козаках ідеальних оборонців від татарських набігів. А одним з найважливіших обов'язків був захист кордонів.

Багато козаків проживало у містах. Як січовики, міські козаки ігнорували урядову владу. Вони визнавали лише своїх старшин. Польський уряд сподівався залучити до себе на службу міське козацтво або певну його частину. В 1572 році король Август санкціонував утворення загону з 300 оплачуваних козаків на чолі з польським ватажком, який формально не підпорядковувався урядовим чиновникам. І хоча цей загін незабаром розформували, його поява стала важливим прецедентом. Вперше польський уряд визнав козацтво як окрему соціальну верству, що мала право на самоврядування.

Друга більш вдала спроба створення санкціонованого урядом козацького загону мала місце в 1578 році. Король встановив плату шести сотням козаків і дозволив їм розташовувати в місті Трахтемирові свій арсенал і шпиталь. За це козаки погоджувалися визнати за старшин призначених шляхтичів. Завдання цих негайно внесених до реєстру козаків полягало в охороні кордонів та в контролі за реєстровими козаками. До 1589 року реєстрових козаків налічувалося 3 тисячі. В основному це були вихідці з місцевих жителів. Вони мали значну власність. Один реєстровий козак мав маєток, ставок для риби, ліс і пасовисько, вулики, золото. Відносно заможне реєстрове козацтво різко відрізнялося від нереєстрових козаків, які рідко коли мали більше ніж прості селяни. Реєстрові козаки мали великий

вплив на рішення ради в Січі. Тому стосунки між реєстровими та нереєстровими козаками часто досягали крайнього напруження, проте це не перешкоджало синам заможніших козаків іти на Січ або вступати до реєстрових тим козакам, що спромоглися нажити собі багатства.

Рятуючись від репресій польського уряду та феодального гніту, чимало українських козаків, які не попали до реєстру, та біглих селян рушали у пониззя Дніпра, створюючи укріплення. Вони називалися засіки. А сукупність цих засік дістала назву «Січ».

Зозуля Владислав Олександрович
бакалавр, 1 курс, 3 група, юридичний факультет,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна).

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Кравченко Наталія Борисівна**
СКАРБ ГЕТЬМАНА ПАВЛА ПОЛУБОТКА

Епоха козацтва перелічує купу таємниць, та легенди про скарб Полуботка не дають спокою дослідникам всього світу же не одне століття. Історія про скарби розбурхує мало не кожні десять років, адже, вона стосується кожного з нас: за легендою, як тільки золото Полуботка відшукається, його, згідно із заповітом гетьмана, розділять між усіма.

Павло Леонтійович Полуботок був однією з найбагатших людей Лівобережжя і, можливо, найвпливовішим вельможею України. У листопаді 1723 року гетьмана Павла Полуботка заарештували та ув'язнили в Петропавлівській фортеці. Згідно з легендою, перед арештом Полуботок таємно віддав на зберігання 200 тисяч золотих монет банку в Англії під 7,5%. Їх нібито і вивезли через Архангельськ до Європи. При цьому, як не дивно, жодних розписок, гарантійних документів не залишилося. Сума грошей, банк і відсотки варіюються в різних варіантах: деякі джерела указують на дві бочки із золотом, 2,5% і банк Британської Ост-Індської компанії. У заповіті Полуботок нібито залишив 80% золота на майбутнє незалежної України, а решту – своїм правонаступникам.

Скептики можуть піти далі і поставити під питання сам факт існування скарбу Полуботка. Не будемо забувати, що вперше українське суспільство почуло про скарби Полуботка з вуст літератора – відомого поета Володимира Цибулька. У 1990 році, під час одного з численних у ті роки зібрань прогресивної української інтелігенції у київському Будинку вчителя, поет з високої трибуни повідав про загадкові скарби.

Історія набула широкої популярності 1907 року, коли була опублікована в російському журналі «Новий час» професором Олександром Рубцем. 1908 року Міністерство закордонних справ Росії виписало російському консульству в Лондоні ордер на розслідування.

Як зазначають у своєму дослідженні, опублікованому в газеті «Коммерсант», українські письменники і культурологи С. Цалик і Ф. Селігей, всього спадкоємців Павла Полуботка виявилось 350. Вони вибрали серед себе 25 осіб, які увійшли до комісії з повернення спадщини гетьмана на

батьківщину. Правда, вони або забули, або не взяли до уваги додаткові і дуже важливі умови, дотримання яких дозволяло спадкоємцям отримати бажану суму. Петро I внесок з англійського банку міг взяти тільки спадкоємець Павла Полуботка по чоловічій лінії і тільки тоді, коли Україна здобуде незалежність. Тому видача грошей повинна проводитися тільки в присутності представника незалежної української держави. Про це сказано в копії заповіту. Її повіз із собою до Південної Америки інший син гетьмана – Остап. Але не судилося отримати скарб оскільки не всі пункти угоди були виконані.

Інша спроба отримати скарб була здійснена також Остапом але вже за підтримки УРСР. За угодою прямий нащадок мав отримати лише один відсоток від всієї суми. Та на жаль чи на щастя «Bank of England» не прийняв УРСР за незалежну державу, таким чином договір Полуботка не був задоволений.

В 1964 році про гетьманський спадщині заговорили знову, цього разу через сторінки швейцарської преси. Стаття в газеті «Four tous» підштовхнула уряд Української РСР до активних дій. Негайно була створена комісія на чолі із заступником голови Ради Міністрів УРСР Петром Тронько.

Лондон був черезмірно занепокоєний. Оскільки комісія не тільки шукала скарб, а й підрахувала що за станом на 1 січня 1965 золотий фонд Полуботка за два з половиною століття перевалив за суму 1 трильйон фунтів.

На початку незалежності Україна намагалася повернути гроші Полуботка, але публічна протидія і засоби масової інформації Великої Британії зупинили Україну в її прагненні отримати законні 16 трильйонів фунтів.

Вісьолкін Дмитро Русланович

*бакалавр, 1 курс, 1 група, юридичний факультет,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна).*

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Кравченко Наталія Борисівна**

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА ЯК ВІЙСЬКОВОГО ФОРМУВАННЯ

Термін «козак» має тюркське походження. Вперше його появу фіксує Початкова монгольська хроніка під 1240 р. Наприкінці наступного століття термін згадується в латино-персидсько-кипчацькому рукописі – «Кодексі Куманікус» – та в додатку до грецького збірника житій святих – «Синаксарі». 1492 р. датується перша згадка про дії козаків-християн, котрі в гирлі Дніпра, під фортецею Тягинь, напали на турецьке судно.

Історичні джерела, зокрема, фіксують активну участь у козакуванні шляхетської молоді та представників місцевої адміністрації, наприклад, південноукраїнських старост Предслава Лянцкоронського, Остафія Дашкевича, Бернарда Претвича, Семена Пронського, Богуша Корецького, коронних стражників Єжи Струся та Миколи Сенявського, ротмістрів кінних рот Яна Сверчоського, та Юрія Язловецького й інших. В історіографії навіть утвердився погляд, згідно з яким багато з названих осіб вважалися організаторами українського козацтва, його першими гетьманами.

Перша згадка про обговорення на засіданні державної ради Великого

князівства питання про прийняття загону козаків для несення прикордонної служби відноситься ще до 1524 р. Тоді ж було ухвалено виділити з державної казни на ці потреби кілька сотень кіп грошей. Утім брак коштів завадив втілити задум у життя. Так само безрезультатно закінчилася й спроба реалізації проекту організації регулярної сторожової служби, запропонованого 1533 р. О. Дашковичем. Успішна реалізація подібних планів стала можливою лише в ході Лівонської війни 1558-1583 рр. У 1568 р. на Запорозжя було передано грамоту Сигізмунда II Августа, що містила пропозицію про перехід козаків до нього на військову службу, як для участі в походах, так і забезпечення спокою в межах держави. Грамотою від 5 червня 1572 р. король підтвердив наказ коронного гетьмана Єжи Язловецького про набір 300 козаків на державну службу.

Із середини XVI ст. розпочинається принципово новий етап розвитку українського козацтва, а саме: перенесення вироблених ним оригінальних форм господарювання, способу життя та світосприйняття – незалежного та вільнолюбного – на українські внутрішні землі, ті, що були вже обжиті раніше, – в городи або на волость. Процес перенесення козацьких звичаїв і традицій до давніх українських центрів протікає досить швидко і органічно.

Перша згадка про потребу в побудові укріплених замків на прикордонні відноситься до оголошення Дашковичем проекту 1533 р. Брак державних коштів не дав змоги цього зробити. Однак нагальна потреба в цьому існувала, й реалізувати задум випало князю Дмитрові Вишневецькому, котрий на початку 1550-х рр. зводить нижче Дніпровських порогів, на острові Мала Хортиця, перший укріплений кам'яний замок.

Історично зафіксована Запорозька Січ виникла у 70-х рр. XVI ст. на острові Томаківка. Острів Томаківка являв собою доволі просторий масив суші, розташований серед широких плавнів, зусібіч оплутаний річковими рукавами та озерцями. За свідченнями польського шляхтича Самуїла Зборовського, острів був настільки широкий, що на ньому можна було розмістити 20 тисяч чоловік і чимало коней.

На початок 80-х рр. XVI ст. відносять й перші згадки про наявність на Січі січової старшини, а також відповідних атрибутів їх влади. Виконавча та воєнна влада на Січі належала кошовому отаману. Його обирали на загальному козацькому колі. Особа кошового мала велике значення, оскільки він поєднував у своїх руках воєнну, виконавчу, адміністративну, судову та навіть духовну владу. У воєнний час кошовий виступав верховним головнокомандуючим і діяв як ніким не обмежений диктатор. Кошовому допомагали військовий суддя, писар та осавул. Досить впливовими на Січі були курінні отамани, що стояли на чолі окремих структурних ланок товариства.

Ващенко Аліна Сергіївна
бакалавр, 1 курс, 2 група, юридичний факультет,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна).

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Кравченко Наталія Борисівна**
РЕЄСТРОВЕ КОЗАЦТВО В ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ
ІСТОРИКІВ

Спроби організації українського війська реєстрового козацтва сягають 1524 року, у якому Великий князь литовський і король Польщі Сігізмунд I Старий доручив Семенові Полозовичу і Кшиштофові Кмитичу організувати козацький відділ на державну службу. Через брак фінансів цей проект не реалізовано. Подібна доля зустріла пропозицію черкаського старости Остафія Дашковича у 1533 р., а також заходи Жигмонта I 1541 р.

Як вважає історик М. І. Костомаров коли українські старости намагалися організувати козацькі відділи головним чином для боротьби проти татар, польські королі вважали, що створення урядових козацьких формувань допоможе контролювати козацькі рухи й стримувати проти татарські акції козаччини. Військореєстрових козаків було створене універсалом короля Сигізмунда II Августа 2 червня 1572 р., коли було доручено коронному гетьманові Єжи (Юрію) Язловецькому найняти з низових козаків на службу 300 осіб. Відтоді зустрічаємо назву реєстрові козаки на противагу нереєстровим козакам, які були поставлені у напівлегальне становище.

Д.І.Яворницький дослідив, що реєстрових козаків звільнено від юрисдикції локальних урядів і піддано владі «козацького старшого» (перший «старший» – шляхтич Ян Бадовський). За Стефана Баторія реєстр збільшено документом від 16 вересня 1578 року до 500 осіб, потім – до 600 козаків і козацьким гетьманом («dux supremus») призначено брацлавського каштеляна, черкаського старосту князя Михайла Вишневецького. 1590 року загальний сейм Речі Посполитої ухвалив збільшити реєстр до 1000 козаків. Крім оборони кордонів реєстровці мали стримувати інших козаків від самовільних виправ на Молдавію, головний табір перенесли з Базавлуку до урочища Кременчук на молдавському березі Дністра.

Історики дослідили, що реєстрові козаки одержали додаткові привілеї: звільнення від податків, право землеволодіння, самоуправління з назначеною старшиною; вони мали свій прапор, литаври й інше. Реєстрові козаки одержували платню грошми й одягом; їм передано власність містечко Трахтемирів з Зарубським монастирем для розміщення арсеналу і військового шпиталю. Реєстрові козаки дістали офіційну назву Запорозького, або Низового війська.

М. Грушевський вважає, що складання реєстрів супроводжувалося загостренням боротьби в Україні. Десятки тисяч виключених з реєстру, так званих виписних козаків (випищиків), польсько-шляхетський уряд не визнав за козаків. Щоб позбутися закріпачення, вони тікали на Запоріжжя – центр визвольної боротьби українського народу проти польсько-шляхетського гніту.

Тому під час складання реєстру на Придніпров'ї розміщувалися значні сили польсько-шляхетського війська.

О. П. Оглоблина дослідила, що реєстрові козаки зазнавали утисків від коронних феодалів. Польсько-шляхетський уряд роздавав козацькі землі шляхті та магнатам. Особливо посилювався гніт та переслідування реєстрових козаків після Ординації 1638 р. Реєстрові козаки не раз підтримували визвольні виступи народних мас, брали участь у антифеодальних селянсько-козацьких повстаннях кінця 16 – 1-ї пол. 17 ст. під керівництвом Криштофа Косинського, Северина Наливайка, Івана Сулими, Карпа Скидана, Якова Острянина та інших. Лише невелика частина реєстрової старшини, захищаючи свої особисті інтереси, проводила угодовську політику, зраджувала свій народ, допомагаючи польсько-шляхетським загарбникам придушувати визвольні народні повстання. 1594 р. зі зверхником реєстровців Миколаєм Язловецьким про похід на татар, які повертатимуться з походу із Угорщини, домовлявся посланець Папи Климентія VIII – хорватський священник Комулович. Похід не вдався (частина реєстровців втекла по дорозі); невдовзі Миколай Язловецький помер. Видатні козацькі полководці починали свій шлях у реєстровому козацтві. Це – Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Северин Наливайко, Іван Виговський, Іван Мазепа, Михайло Дорошенко та інші.

В. А. Смолій вважав, що реєстрові козаки завжди були елітою українського народу й відрізнялись своєю освіченістю. Вони завжди були рушійною силою в боротьбі за волю та незалежність України. Реєстрові козаки часто брали участь у козацько-селянських повстаннях, національно-визвольній боротьбі українського народу. Перші 2–3 десятиліття старшого реєстру та іншу старшину, в тому числі суддів, призначав королівський уряд, потім вибирали самі реєстрові козаки. Так відбулася легітимація (узаконення) козацького стану, формування його імунітету. Реєстрове військо офіційно називалося “Низовим” та “Запорозьким”, ділилося на полки і сотні, на відміну від війська Запорозької Січі, яке ділилося на курені. Створенням реєстрових козаків польська влада намагалася внести розкол в середовище українських козаків. Так зав’язався ще один тугий вузол між владою та козацьким станом, тому що кількість бажаючих стати козаками і вже козакуючих набагато перевищувала встановлені норми реєстру.

В. О. Щербак вважає, що козаки відіграли значну роль і в боротьбі українського народу проти турецько-татарської агресії. Під час визвольної війни українського народу 1648–1654 рр. внаслідок масового покаяння селян і міщан та переходу на сторону повсталого народу реєстрові козаки, збройні сили селянсько-козацького війська досягли понад 100 тис. чол. Спроби шляхетської Польщі обмежити число козаків 40 тис. (Зборівський договір 1649), 20 тис. успіху не мали (Білоцерківський мирний договір 1651).

Галушка Аліна Миколаївна
бакалавр, 1 курс, 2 група, юридичний факультет,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна).

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Кравченко Наталія Борисівна**

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ КОЗАЦТВА

У багатомісячній історії України важливе місце належить козацтву.

За слушним висловом В. Б. Антоновича в ньому найвиразніше і найяскравіше визначилася «провідна ідея, що виявляла собою жадання народу», основою якої був принцип демократизму і рівного політичного права для кожної особистості. Ці засади простежуються на прикладі діяльності козацтва в різних сферах суспільного життя. Так, освоюючи степові простори, козаки, всупереч панівному феодальному способу виробництва, розвивали власне господарство, що базувалося на вільнонайманій праці.

П. І. Симоновський називав козаків «військовим народом». На думку автора, вони були поселені в першій половині XVI ст. поблизу дніпровських порогів «щоб від турецьких і татарських нападів, кордони вони захищали, тому і (Сигізмунд I.– В. Щ.) дав їм волю та привілеї».

Визначний археограф й історик Д. М. Бантиш-Каменський говорив про козаків як «про безстрашних, відчайдушних воїнів, які прославили хоробрими справами себе і свою Вітчизну».

Козацтво у вигляді самобутньої військової організації української шляхти на зразок лицарського ордену постало і в праці М. А. Маркевича.

М. О. Максимович писав, що «в Україні обох боків Дніпра козацтво розвивалося з XVI століття, як особливий стан малоросійського народу, серед інших станів, духовенства, шляхетства, міщанства».

М.І. Костомаров зазначав: «Міста, крім тягарів, покладених законом на міщанський стан, терпіли ще від свавілля старост і воєвод, і від того, міщани, особливо молоді і бідні, яких вигоди і симпатії мало прив'язували до міщанства, тікали самовільно в козаки». Водночас дослідник стверджував, що представник влади організовував козаків для виконання прикордонної служби.

Позиція Олександра Яблоновського принципово не відрізнялася від висновків співвітчизників. Появу та зростання козацтва він також пояснював необхідністю для держави колонізації південноукраїнських степів, де умови життя сприяли виходу козаків з підпорядкування влади. Водночас цінним є доробок дослідника у справі публікації великого статистичного матеріалу з історії України XVI–XVII ст., що сприяє студіюванню й козацької проблематики.

С. М. Соловйов пояснював причини його появи виходом людей через різні обставини на південне прикордоння у пошуках легкої здобичі. Українське козацтво до середини XVII ст. він оцінював як антидержавний руйнівний елемент: «козацьке суспільство, що утворилось у степу, по основному характеру своєму, саме по хижачтву, мало чисто від'ємне

значення в історії, прирівнювалося до оточуючими його товариствами ногаїв, калмиків і кримських татар».

М. К. Любавський витоки козацтва вбачав у татарських поселеннях поблизу Черкас, до яких з часом приєдналася українська людність, перейнявши відповідну назву. Зазначаючи аналогічні риси в генезі українського і донського козацтва, вчений писав: «козаки не залишки якихось давньослов'янських вільних громад на прикордонні російської осілості, а збройні артілі промисловців, витягнутих з меж цієї осілості пустотою степів».

П. Г. Клепатський, підкреслюючи побутовий характер козакування на степових теренах, зокрема писав: «Чужий приклад часто викликає наслідування, тим більше, що козакування, з одного боку, було вигідне (легка здобич), а з іншого – заманливе своїм привільним життям, сповненим пригод. І ось, за прикладом татарських заповзятливців з південноросійських замків і сіл потягнулися в напрямку степу вервечки шукачів пригод і легкої наживи».

З хліборобських громад південного прикордоння, які перебували під татарським гнітом, виводив козацтво І. М. Каманін. «Володіння козаків землями і заняття промислами, – писав вчений, – часто далеко від місця свого постійного проживання, і необхідність захисту своїх земель і промислів власними силами, з причини відсутності урядових органів для цього, створювало у них військовий стан і спонукало їх організувати правильну військову повинність і повний військовий стрій». Він наголошував на походженні козаків з української людності, зазначаючи складні обставини формування станової організації.

Д. Яворницький писав: «Поляки, прийнявши у свою землю Київ і малоросійські краї 1340 року, через певний час усіх людей, які там жили, обернули в рабство, але ті з цих людей, котрі здавна вважали себе воїнами, котрі навчилися володіти мечем і не визнавали над собою рабського ярма, ті, не знісши гніту й рабства, стали самочинно селитися біля ріки Дніпра, нижче порогів, у пустих місцях і диких полях, живлячись рибальством і звіроловством та морським розбоєм проти бусурманів».

Котлярова Марина Олександрівна

бакалавр, 1 курс, 2 група, юридичний факультет,

Національний університет біоресурсів і

природокористування України (м. Київ, Україна).

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Кравченко Наталія Борисівна**

ІВАН МАЗЕПА: ГЕРОЙ ЧИ ЗРАДНИК?

Іван Мазепа – одна з тих знакових особистостей української історії, чие життя та вчинки і сьогодні викликають гарячі суперечки як фахових істориків, так і аматорів, а нерідко – і людей, взагалі далеких від історії.

Правління гетьмана Івана Мазепи (1687-1709 рр.) було важливим етапом у виборюванні державності України.

Мазепа Іван Степанович – визначний український політичний діяч, дипломат, гетьман України. Народився на Київщині у с. Мазепинці в

українській шляхетській родині. Точна дата народження І. Мазепи невідома. Навчався у Києво-Могилянській академії, а також у єзуїтській колегії у Варшаві.

25.07.1687 р. на Коломацькій Раді 1687 р. Мазепа був обраний гетьманом України. Ставши гетьманом, Мазепа прагнув об'єднати в єдиній державі всі українські землі – Лівобережжя, Правобережжя, Запоріжжя, Слобожанщину.

У перші роки Північної війни (1700-1721 рр.) посилювалось гноблення царським урядом Гетьманщини. У 1704 за вказівкою Петра I, Мазепа наказав козацькому війську взяти під контроль територію українських земель, яка досі перебувала під владою Речі Посполитої. Влада гетьмана поширилась на Правобережну Україну. Одночасно було придушено козацький рух під керівництвом С. Палія.

Активну допомогу Росії у цій війні надавала Україна, але вже у 1708 році Іван Мазепа уклав таємний союз зі шведським королем Карлом XII, спрямований проти Петра I. Союз передбачав, що Україна надасть Швеції допомогу у війні проти Росії, а Швеція у свою чергу забезпечить абсолютне звільнення України від влади Москви. Саме за цей вчинок російські, а потім і радянські історики називали Івана Мазепу «зрадником», а слово «мазепинець» стало синонімом слова «сепаратист».

Після початку наступу шведів на Москву, через територію України, гетьман 4.11.1709 відкрито перейшов на сторону Карла XII.

Основна маса козаків, старшини, міщан і селянства відмовилася підтримати гетьмана. Причина в тому, що для народу такий крок гетьмана був несподіваним, адже надто далеко він відірвався від життєвих потреб народу та не користувався популярністю в широких народних масах. Також вплинули швидкі рішучі дії Петра I проти Івана Мазепи, гетьмана було представлено зрадником України, за наказом царя Івана Мазепу проклинали в усіх церквах, населення України було залякане репресіями, спрямованими на прибічників гетьмана. Царські війська знищили столицю Івана Мазепи – місто Батурин, вирізавши 6 тисяч жителів, зруйнували Запорозьку Січ.

Здійснюючи політику терору, Петро I прагнув знищити серед українського населення будь-яку опозицію. У 1708 році, за наказом царя обрати нового гетьмана, ним став Іван Скоропадський; козацьких старшин, які не прибули на вибори нового гетьмана, цар оголосив зрадниками.

Полтавська битва – вирішальна битва Північної війни – відбулася 27 червня 1709 року та завершилася поразкою Карла XII та Івана Мазепи.

Цілком слушною є думка академіка В. Смолія, що сьогодні ми можемо сперечатися, шукати помилки у діях гетьмана, погоджуватися чи не погоджуватися з його окремими вчинками. Незаперечним лишається тільки той факт, що політичний крок І. Мазепи у 1708 році відбивав потаємні настрої частини козацького суспільства, яке прагнуло бачити Україну суверенною державою, а акцією переходу Мазепи на бік Карла XII був на десятиліття призупинений процес наступу російського абсолютизму на козацький устрій України.

Отже, Іван Мазепа дуже суперечлива постать, з одного боку він зрадив Російську імперію, а з іншого він прагнув до незалежності України і розумів, що під владою Петра I цього результату неможливо досягти. Я вважаю Івана Мазепу героєм українського народу, тому що він поставив перед собою один пріоритет – незалежність України, саме тому він уклав союз зі Швецією, але із-за того, що союз був таємний підтримки від населення він не одержав. Можливо якщо б події відбулися інакше питання: «Іван Мазепа: герой чи зрадник?» навіть не виникло. Але це всього лише припущення, ми достовірно знаємо перебіг історичних подій в цей період і тому можемо проаналізувати вчинки Мазепи.

Шостик Яна Андріївна

*бакалавр, 1 курс, 2 група, юридичний факультет,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна).*

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Кравченко Наталія Борисівна**

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ

В історії України постать Богдана (Зіновія) Хмельницького невід'ємна від найсвятіших прагнень українського народу до волі, щастя, справедливості. Саме з Богданом Хмельницьким пов'язане становлення української держави, формування української нації. Його внесок в історію рідного народу полягає у визволенні придніпровських земель від ярма польських магнатів, збереженні мови і культури, будівництві української держави.

Досвідчений воїн і дипломат, визначний державний діяч, один з найосвіченіших людей свого часу, Хмельницький, без сумніву, належить до плеяди найвидатніших постатей історії всіх часів. Це вже добре розуміли сучасники гетьмана, вважаючи його національним героєм, порівнюючи з Александром Македонським.

Визначний політичний діяч і полководець Англії, сучасник Хмельницького Олівер Кромвель у своєму листі звертався до нього: «Богдан Хмельницький, божою милістю генералісимум греко-східної церкви, вождь усіх козаків запорізьких, пострах і викорінювач польського дворянства, скоритель фортець, винищувач римського священства, гонитель язичників і антихриста...»

Саме в особі Хмельницького український народ дістав такого велетня духу, який ясно розумів історичну обстановку і бачив мету своєї діяльності в інтересах народу. Саме на народні маси, козацькі низи спирався він у здійсненні своєї мети – визволити український народ від поневолення, утворити українську державу. Він говорив послам і королів, і царів, що «народ, ним очолюваний, є народ волелюбний і завжди готовий умерти до єдиного за свою волю».

Але не зважаючи на те, що нас від смерті Богдана Хмельницького відділяють три з половиною століття, історична наука дуже довгий час не

могла прийти до однакової оцінки справи й особи великого гетьмана. Певною мірою, ще й досі не затихли національні й політичні пристрасті, які стають на перешкоді спокійній й об'єктивній оцінці його діяльності. Проте найбільшою мірою це стосується перших наукових праць періоду другої половини XIX – першої половини XX ст. Погляди українських істориків на діяльність Хмельницького дуже часто залежали від тих ідеологічних настанов чи поглядів, які панували в певний час суспільстві.

Автор першої спеціальної монографії про Хмельницького – Микола Костомаров – не дав ясної оцінки діяльності гетьмана, його постать заслонена образом стихійного народного руху, яким, на думку вченого, вичерпувалася доба Хмельниччини. Наш славетний історик намагався представити Хмельницького, як діяча «возсоєдіненія» Русі, а коли познайомився з матеріалами про турецьке підданство гетьмана, то змінив свій погляд на нього і визнав, що Хмельницький пішов «кривим шляхом», став зрадником.

Пантелеймон Куліш, однобічно розуміючи й тенденційно освітлюючи великий рух половини XVII ст., писав про Хмельницького, що він "наш квітучий край обернув в пустиню, засипану попелом і засіяну кістками наших предків.

Антонович, хоч і зазначав, що в Хмельницького не було «ніякого політичного виховання, і що він був сином свого часу і свого народу, а народ український, хоч мав змогу скинути з себе пута, але не знав, що робити далі», визнавав проте за ним великі заслуги: «залишаючись на історичному ґрунті», писав він, «треба віддати честь великому діячеві нашого краю, що в своїй особі скупчив громадські змагання мільйонної маси й зробив на її користь усе, що в умовах його часу і культури могла зробити людина талановита, щиро віддана інтересам народу, з крайнім напруженням духовних і інтелектуальних сил, що довело його до перевтоми і прискорило кінець великого патріота».

Але в ті часи, коли писали вищезгадані історики, політична й особливо дипломатична діяльність Хмельницького була ще мало досліджена. Лише в новіші часи, коли були знайдені досі невідомі матеріали в іноземних архівах, діяльність гетьмана відкрилася в зовсім новому світлі. На основі цих документальних даних особливо яскраво висвітлив постать Хмельницького Вячеслав Липинський. У вчинках гетьмана та його планах він угледів не вагання між різними політичними орієнтаціями, а свідоме намагання відновити українську державність в усій її широті. Політичні союзи Хмельницького грали для нього чисто службову роль, а роблячи свою справу, виявляв він глибокий державний розум, організаторський талант і щирий український патріотизм.

Коли ми бачимо таку розбіжність у оцінці Хмельницького в новіших істориків, які висвітлюють його діяльність та її значення із погляду своєї власної суспільно-політичної ідеології, то зовсім інакше дивились на славетного гетьмана його сучасники й ближчі до нього покоління. Для них він був справжнім національним героєм, про якого склалися пісні та думи.

Йому присвячено цілий цикл величавих дум, в яких прославлено найважливіші моменти його діяльності: «Хмельницький і Барабаш», «Корсунська битва», «Жидівські утиски й козацьке повстання 1648 р.», «Похід у Молдавію в 1650 р.». Для сучасників він був «Богом даним вождем», «новим Мойсеєм». Йому присвячувано оди йпанегірики, де порівнювали його з античними героями. І як би критично не ставилася до нього новітня історіографія, прикладаючи до нього мірило сучасних поглядів і понять, скільки б вад не знаходила в його діяльності, не можна заперечити факт, що це саме він зв'язав перервану ще в середні віки нитку української державності, і створена ним нова українська козацька держава знову ввела український народ у сім'ю самостійних народів із своїм власним національним життям.

Рудь Лала Тарасівна

*бакалавр, 1 курс, 6 група, ветеринарний факультет,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна).*

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Кравченко Наталія Борисівна**

КОЗАЦТВО: ПРИЗВИЩА ТА ЇХ ПОХОДЖЕННЯ

Величезна кількість сучасних українських прізвищ кувалась у горнилі Запорозької Січі. Саме тут вперше виникла потреба офіційної реєстрації великого числа козаків на Запорозькій Січі. Де з'явилося безліч втікачів з усієї України. В ті часи існував звичай надавати їм нові прізвища, щоб втікачів не могли розшукати їх власники. Та й козацтво з Гетьманщини, які перебували на Січі на цей час, змінювали свої прізвища на прізвиська.

Прізвища, а точніше прізвиська давалися козакам за якісь заслуги, чи то бувало й вади. Типово козацькі прізвища, які не можливо сплутати з іншими такі як: Не-Пий-Пиво, Загуби-Горілка, Голодаило, Гопак, Тягни-Рядно, Кривоніс, Рябоштан, Не-Туди-Хата та ін.

У творенні прізвищних назв від одного кореня виявляються багаті словотвірні можливості української мови; пор.: Рудавчий, Руданенко, Руденко, Руденський, Рудснчен-ко, Руденчен, Руденький, Рудика, Рудик, Рудіша, Рудиненко, Рудич, Рудкевич, Рудко, Рудковський, Рудненко, Рудницький, Рудниченко та ін. Також належать до козацьких прізвиस्क.

Прізвищними назвами нерідко виступають загальні назви професій (Желізняк, Солодовик, Шаповал та ін.), побутових речей (Драбина, Куделя, Кухлик), страв (Каша, Куліш, Кулага) тощо. Цікавим є те, що в ролі прізвищних назв часто виступають іменники, співвідносні за формою з демінутивами (Діжечка, Жабка, Жилка, Дудочка, Кашка, Ковбаска, Кулачок та ін.), причому значна їх частина (близько 80%) на той час не мала своїх відповідників серед загальних назв.

Також, можна відділити окрему групу прізвиस्क: В Україні поряд з українцями мешкали окремими групами представники інших народів, які за часів козаччини, а особливо під час визвольних походів, з усіх країв стікалися до козаків, і їх етнічна належність знайшла відображення у прізвищевих

найменуваннях.

Наприклад: У визвольних війнах брало участь багато росіян, на що вказують їхні прізвища Москаль (так в Україні називали росіян), Донець (виходець з Війська Донського), Солдат (той, що служив у солдатських полках Росії), Болоховець, Торчанин (вихідці з відповідних місцевостей). Разом з козацькими загонами, які побували в Білорусі, посилювався потік білорусів в Україну в пошуках кращої долі. Вони мали прізвища Литвин (так в Україні називали в ті часи білорусів), Биховець, Кричевець, Мозирянин, Пінчук, Туровець та ін. (за назвою місцевості, з якої прибули). Польські селяни й міщани, які селилися в Україні, вже в другому поколінні розмовляли українською мовою й переходили в «хлопську віру» – православ'я. Польський мовний компонент знаходимо переважно у прізвищах, що трапляються в старих правобережних полках: Ляховчин, Адамович, Казимиренко, Полулях, Мазуренко та ін.

Аналіз «Реєстру козацьких полків» 1649 року показує, що тисячі реєстрових козаків з одинадцяти полків Правобережної та Лівобережної України не були носіями якихось специфічних, притаманних лише козакам, прізвищ та імен. Більшість прізвищ в Реєстрі – типово українські патронімічні прізвища з суфіксом «-енк(-єнк)». Зустрічаються також прізвища з відтопонімічним суфіксом -ськ(-цьк) та комбінацією патронімічних суфіксів «-ов-ич», що свідчить про те, що в Реєстр також входили козаки шляхетського походження.

Але 60 % від усіх прізвищ та їх похідних у козацьких реєстрах, складених після Зборівської угоди 1649 року, прізвищеві назви на (єнко).

Наприклад: Голопупенко, Дубогризенко, Петренко, Василенко, Короцюпенко мають абсолютну кількісну перевагу над всіма іншими. Наприклад, у реєстрі Київського полку 1650 року найменування прізвищ на (-єнко) становлять 60% від усього складу прізвищевих назв.

Багато прізвищних назв – прикметники із суфіксами -ин (иш-ин), -ов (-єв). Та найчастіше (близько 5%) у ролі прізвищних назв вживаються відносно-присвійні прикметники на -ський (-зький, -цький). Вони йшли на заміну описовим найменуванням типу Бахмат з Кропивной, Хома с Подварка, Іван Дол-ган з Рокгинець.

У творенні прізвищних назв від одного кореня виявляються багаті словотвірні можливості української мови: Рудавчий, Руданенко, Руденко, Руденський, Руденченко, Руденчен, Руденський, Рудика, Рудик, Рудіша, Рудиненко, Рудич, Рудкевич, Рудко, Рудковський, Рудненко, Рудницький, Рудниченко та інші також належать до козацьких прізвищ.

Харін Ярослав Павлович
бакалавр, 1 курс, 1 група, факультет
конструювання та дизайну, Національний
університет біоресурсів і природокористування
України (м. Київ, Україна)

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Кравченко Наталія Борисівна**
ВІЙСЬКОВО-ПОБУТОВА ОРГАНІЗАЦІЯ КОЗАЦТВА

Першими магнатами, що організовували козаків, були православні українці. До найславетніших з них належав Дмитро Вишневецький (Байда). Канівський староста Вишневецький зібрав розрізнені козацькі ватаги і збудував на віддаленому, стратегічно-розташованому за дніпровськими порогами острові Мала Хортиця форт, що мав стати заслоном від татар. Так Дмитро Вишневецький заснував Запорізьку Січ, яка вважається колискою українського козацтва.

Саме слово «Січ» означало столицю всього запорозького козацтва, центр діяльності і управління всіма військовими справами. Поряд з цим терміном вживалося й слово «Кіш», під яким розуміли центральний орган управління, що відав адміністративними, військовими, фінансовими, судовими та іншими справами. На чолі Коша стояв кошовий отаман, який обирався козацькою радою на 1 рік, але й міг бути переобраним на новий строк. ВХVI-ХVII столітті кошовий отаман називався гетьманом. Під час походів він мав необмежену владу. Отаман та інші старші чини володіли великою дисципліною, але основні питання вирішувалися на народних зборах – крузі. Саме там приймали рішення про виступи у походи, ділили по жеребкуванню земельні угіддя. Коли військо виступало у похід суходолом, то воно поділялося на полки, а кожен з них складався з трьох-чотирьох куренів. Курінь – це постійна казарма, де жили козаки і адміністративна одиниця у самій Січі. На ворогів козаки кидалися відразу. В бою були дуже рухливі і завжди обходили ворожий табір з боків. Вони билися завзято, забуваючи про своє життя. В полон вони не здавалися. Це пояснювалося тим, що для більшості козаків не було для кого берегти себе. Щоб стримувати чужу кінноту вони обгороджувались возами із-за яких відстрілювались з мушкетів, тримаючись на місці по кілька тижнів. Для того щоб вороги не порозбивали возів, козаки прив'язували їх один до одного ланцюгами. У таких таборах козаки відбивали вдсятеро більшу татарську силу, а коли ті втративши чимало людей відступали, козаки сідали на коней, наздоганяли їх та нищили.

У XVI-XVII століттях мало хто доживав до старості – всі гинули в боях або походах. Здебільшого похилі козаки ховалися десь в печери, викопували криниці і жили там до смерті.

У великій шані в козаків перебувало побратимство. Кожен козак віддавав своє життя за волю родичів і побратимів. На знак побратимства вони мінялися хрестами з тіла, а все інше було спільне. Вони дарували один одному коней, зброю. В боях билися поруч й рятували один одного або захищали своїм тілом. Побратимство надавало великої сили. Воно було

однією з таємних причин їх непереможності.

Повернувшись з походу, козаки ділили здобич. Потім починали гуляти. Але вживати спиртне під час військових походів було заборонено. За пияцтво, як і за зраду, передбачалася смертна кара. У жодній армії світу не було таких вимог. Відгулявши кілька днів козаки поверталися в буденне життя. Вставали до сходу сонця, йшли на річку купатися, їли житнє борошно з водою і засмаженою олією. Кожен носив свою ложку у халяві чобота. Потім бралися кожен до свого діла: хто латав, хто прав свій одяг чи лагодив зброю, інші поралися біля човнів та коней, займалися господарством. Юнаки змагалися в їзді на конях, стрільбі, кидалися один на одного та боролися.

Виганяючи ворога з рідного краю, козаки брали чимало хлопців із собою на Січ і віддавали в науку до куренів. Коли хлопчиків виповнювалося 14 років, той козак, що привіз його, брав свого вихованця щоб той чистив зброю, порався біля коня, всіляко допомагав у походах. Опівдні на башті стріляли з гармати. Цим пострілом кликали на обід. Тоді ставали всі в коло біля образів і отаман читав їм “Отче наш” і тільки після цього приступали до їжі. Надвечір подавали вечерю. Добре поївши, козаки збиралися на майдані або над Дніпром до пісень, жартів, танців. Коли ставало нудно, вони починали готуватися до нового походу.

За злочини покарання і страти призначалися різні. Застосовувалися: прив'язання до гармати за зневагу до начальства, за грошовий борг; шмагання нагаєм за злодійство. Найпопулярнішою стратою було забивання киями. Також використовували шибениці. Найстрашнішим було закопування злочинця живим в землю.

Особливо на січі цінилася освіта. В школі навчалося біля 80-ти школярів, серед яких були дорослі і діти. Вони вчилися читанню, співів і письма; мали особливий, але схожий на все військо громадський устрій; обирали двох отаманів – одного для дорослих, другого для дітей. Головним вчителем був статутник, який крім прямих обов'язків дбав про здоров'я хлопчиків, сповідав і причащав хворих. Начальними предметами були грамота, молитви, закон Божий і письмо.

Як за зовнішнім виглядом і за внутрішніми якостями козаки були характерними типами свого народу й свого часу. З довгими вусами і розкішним “оселедцем”, вічно з люлькою в зубах. Світлий бік характеру становили їх добродушність, щедрість, схильність до щирої дружби. Щодо сторонніх людей, козаки були гостинними і привітними. Вони вміли майстерно розповідати та жартувати. Але любили похвалитися своїми воєнними подвигами, похизуватися своїм одягом та зброєю. Проявлялась також легковажність та непостійність.

Козаки поділялися на 3 роди військ: піхоту, кінноту і артилерію. Піхота виконувала три функції: частина складала гарнізон; частина займала пости; частина або вела війни в воєнний час, або займалася рибальством та звіроловством в мирний час. Жоден кінний загін не виступав у похід без артилерії. В Січі було постійно 50 гармат. Однак головною рушійною силою січовиків було кінне військо. Кінь був необхідний для стрімкого походу і для

блискавичної атаки на ворога. Кращих коней розводили у власних степах. Тільки верхи можна було наздогнати такого невловимого вершника, як татарин. Ручною вогнестрільною зброєю були пищалі, рушниці, шаблі, кременеві пістолети. Зброя була прикрашена золотом і сріблом. Для рукопашного бою також використовували списи. У боях і походах в руки січовиків потрапляло чимало зброї і краща частина бралася на озброєння. Козаки володіли своєю зброєю з неабияким мистецтвом. Отже, можна сказати, що більшість козаків була озброєна добре як і вогнестрільною, так і холодною зброєю. В цьому козаки не поступалися жодній армії світу.

Кожен християнин чоловічої статі, незалежно від свого соціального стану, міг приєднатися до козацького братства. Міг він і при бажанні покинути його. Але щоб козака прийняли на Січ, він повинен був: знати українську мову, мати православну віру, вміти володіти зброєю, бути неодруженим, дотримуватись традицій товариства та клятви вірності йому. Сімейні козаки могли мати своє господарство та сім'ю і проживати за межами Січі.

До козацької символіки XVI–XVII століття належали клейноди й атрибути української державності: прапор, бунчук, булава, печатка, духові труби, мідні котли, гармати. Вони відображали військовий й адміністративний уклад козацтва. Козацькі символи, клейноди, стали визначним явищем в історії державності й культури українського народу за часів середньовіччя.

Отже, на початок XVII століття існували три категорії козаків: заможні реєстрові козаки, які пішли на службу до уряду, запорожці, що жили за межами Речі Посполитої і величезна кількість козацтва, що мешкала у прикордонних містах, вела козацький спосіб життя, але не мала офіційно визнаного статусу.

Гальцов Нікіта Олегович

студент 1-го курсу факультету землевпорядкування

Національний університет біоресурсів і

природокористування України (м. Київ, Україна)

Науковий керівник: д.і.н., доц. Білан Сергій Олексійович

АРІЙСЬКА КУЛЬТУРА

«Арійська» проблема – проблема походження і прабатьківщини, культурної ролі та історичної спадщини арійських племен займає світову науку більш двох століть. Вона традиційно має дві площини – наукову й політичну. Сьогодні, коли в Україні підвищується інтерес до арійської, індоєвропейської проблеми, з'являються публікації, в яких деякі автори викладають свою точку зору з цієї проблеми, нерідко керуючись не історичними фактами, а власною уявою або чутками.

Прийшовши в Індію приблизно в XIII ст. до н.е., скотарі арії поступово асимілювали місцеві племена і самі були частково асимільовані аборигенами більш високої культури. Жили арії в хатинках з очерету та глини у невеликих, укріплених земляними валами селищах. Міст не було. Спочатку

вони користувалися бронзовими знаряддями, а починаючи з X ст. до н.е. – залізними.

Звідки прийшли в Індію та Іран арійці однозначної відповіді немає. У XVIII ст. європейські лінгвісти звернули увагу на той факт, що ряд слів у мовах народів величезної території від Індії до Західної Європи мають спільну граматичну будову. Основоположником наукових досліджень був німецький вчений Ф. Бопп та датський Р. Раск. Була висунута теорія про те, що етнічні спільності зі спільними рисами у мовах належали в древності до однієї індоєвропейської спільності, а індійські та іранські арії були частиною великого стародавнього масиву племен цієї спільності. Теорією розробляли не тільки німецькі та датські вчені, але й вчені інших країн. Спорідненість між індоєвропейськими мовами виявляється у спільності їх граматичної будови. На думку вчених, мови стародавніх племен походять від однієї прамови, а етнічні групи, що говорили на ній, походять з однієї індоєвропейської прабатьківщини, де вони знаходилися ще до розпаду їх мовної спільності. На думку археолога А.Я. Брюсова, процес розпаду цієї спільності відбувся у V–IV тис. до н.е. внаслідок розселення племен зі своєї прабатьківщини. Стосовно області, з якої почалося розселення індоєвропейців, в науковому світі немає єдиної думки.

Трапляються окремі дослідники, які у вирішенні індоєвропейської проблеми спираються не на фактичний матеріал, а на політичні міркування. Одним з них був Г. Коссіна (Німеччина), автор концепцій, в основі яких лежить принцип вищості «германської раси». Замість терміну «індоєвропейці» він користувався назвою «індогерманці». На думку Г. Коссіни, «неіндогерманці» Європи були представниками нижчої раси.

Ця теорія була використана німецькими фашистами для обґрунтування своїх загарбницьких планів. Крім расистського негативного, у цій теорії вбачають раціональне зерно, на підставі якого деякі дослідники відводять Центральній Європі роль прабатьківщини індоєвропейців, але розселення їх відбувалося без завойовницьких походів.

Найновіша теорія прабатьківщини індоєвропейців викладена у великій монографії археолога В.О. Сафронова під назвою «Индоевропейские прародины». Автор висунув гіпотезу трьох індоєвропейських прабатьківщин. На його думку, рання прабатьківщина знаходилася в Анатолії (VII–VI тис. до н.е.). В.О. Сафронов простежує генетичний зв'язок неолітичних племен Балкан і Подунав'я. Індоєвропейську прабатьківщину була визначена на основі археологічних досліджень регіону, що охоплює територію сучасної Угорщини, Чехії, Словаччини, Австрії, Югославії. Зі своєї пізньої прабатьківщини індоєвропейці почали розселюватися по всій території Європи. Але теорія В. Сафронова має ряд недоліків. Так, ще не доведено аргументовано походження племен, що прийшли в Україну з Заходу, з якими автор пов'язує індоєвропейців, а племена культур шнурової кераміки, що представляються індоєвропейцями, почали розселюватися не з Центральної Європи, як стверджує автор, а з Півдня України.

Отже, на сучасному рівні розвитку історичної науки локалізація прабатьківщини індоєвропейців конкретно не визначена. Але на основі лінгвістичних та археологічних джерел можна стверджувати, що індоєвропейські племена знаходилися в степах України. У наш час чотири регіони претендують на право називатися індоєвропейською прабатьківщиною: Центральна Європа між Рейном та Віслою, Близький Схід, Балкани та лісостепова і степова зони між Дністром і Волго. Частина дослідників об'єднує у прабатьківщину Центральну Європу зі східноєвропейськими степами.

Походженню індоєвропейців від балканських неолітичних землеробів суперечить і той факт, що останні культурно, лінгвістичне, антропологічне і генетично були тісно пов'язані з неіндоєвропейською неолітичною цивілізацією Східного Середземномор'я.

Мова аріїв – санскрит – споріднена з мовою стародавніх персів та сучасними європейськими мовами: українською, російською, білоруською, англійською, французькою та ін. Всіх їх відносять до індоєвропейської мовної групи.

Зважаючи на сказане, необхідно обережно торкатися арійського аспекту праісторії України й пам'ятати, що, на думку ряду авторитетних науковців, його не було взагалі. Тобто, що прабатьківщина аріїв знаходилася далеко від України. Ігнорування цих застережень переводить наукову проблему в сферу політиканства. Не претендуючи на істину, спираючись на археологічні, лінгвістичні джерела, можна вважати, що прабатьківщина індоєвропейців знаходилася в регіоні, який в середині III – на поч. II тис. до н.е. займали численні племена ямної культури. Вже одне те, що ця перша гігантська культурна єдність займала величезні простори, свідчить на користь того, що вона могла бути основою для розвитку багатьох народів Європи, Індії, Малої Азії.

Використана література:

1. Сафронов В.О. «Индоевропейские прародины». – Горький: Волго-Вятское книжное издательство, 1989.
2. Археология УССР. – Т. I. – К.: Наукова думка, 1971. – С. 263–281.
3. Черняков І.Т., Шмаглій М.М. Дерев'яні псалії ямної культури: Археологія, 1983. – № 2. – С. 10–16.
4. Даниленко В.М., Шмаглій М.М. Про один поворотний момент в історії енеолітичного населення Південної Європи: Археологія, 1972. – № 6. – С. 3–20.

Горкун Тетяна Володимирівна

бакалавр, 1 курс, 3 група, факультет

аграрного менеджменту, Національний університет

біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)

Науковий керівник: к.і.н., доц. Лановюк Людмила Петрівна

ІСТОРИЧНА ДОЛЯ МАЄТКУ ТЕРЕЩЕНКІВ

В основі наукової роботи лежить історична доля маєтку Терещенків,

що знаходиться в Андрушівці на Житомирщині. Рід Терещенків був одним із найбільших землевласників Російської імперії та цукро заводчиків на українських землях.

Перша письмова згадка про Андрушівку відноситься до 1663 р. Місто входила до складу Речі Посполитої та було власністю польського магната Феліціана Бержинського. У 1848 р. в Андрушівці «Товариством цукрових заводів братів Терещенків» засновано перший на Житомирщині цукровий завод. Згодом завод став одним із найбільших цукро заводів на Україні. Андрушівський маєток графів Бержинських у 1870 р. купив цукро заводчик Артемій Якович Терещенко і подарував його сину Миколі. За Артемія Терещенка це був цегляний палац складної форми. Проте на замовлення Миколи Терещенка палац Бержинських перебудували у стилі французького неоренесансу. Палац був долучений до величезної колекції палаців та маєтків роду Терещенків (Денеші, Турчинівка, Червоне, Ворзель та ін.). Власне Терещенки проживали у Києві, а маєток залишався замською резиденцією. Поряд з палацом стояв господарський корпус. Його галерею приєднали до палацу й створили там оранжерею. Через деякий час над оранжереєю було добудовано другий поверх, який з'єднував палац і господарський корпус. У приміщенні збереглися білі мармурові сходи і помітні рештки давнього грецького орнаменту на стіні в одній із зал маєтку Терещенка. Збереглися старий письмовий стіл Терещенків та «рубель» – праска, якою можливо прасували одяг великому цукровому магнату і його родині.

За часів Терещенків значно розвинувся парк, закладений ще Бержинськими. З тих часів ще й нині збереглися вікові дерева, які сюди на початку ХІХ ст. завіз великий цукровий магнат. Тут є рідкісні для нашої місцевості кедр та пробкове дерево. Щоправда, пробкове дерево, вже починають «розносити» в якості сувенірів. М'яка пробкоподібна кора легко відривається, а тому відвідувачі парку її шматки беруть із собою, як подарунки. Згодом Терещенки ще більше розширили парк насадженнями: кедром, канадським кленом, корковими дубами, два з яких ще й досі збереглися та ін. Тому цей парк протягом тривалого часу називали «Англійським». Кажуть, що кедр заряджає позитивною енергією. Тому мешканці притуляються до дерева і отримують від нього певну силу. Парк було обгороджено кам'яною стіною, якої тепер немає. Лісопарк охоронявся державою як історична пам'ятка. Андрушівський парк зимою і літом вабить до себе гомоном могутніх дерев.

Дбав цукро заводчик і про благоустрій вулиць. Більшість із них, особливо в центрі містечка, було вимощено бруківкою. Біля кам'яної церкви Різдва Богородиці і дзвіницею, яка збудована в 1879 р. за коштів від казни та поміщика М.А. Терещенка, що знаходилась неподалік маєтку, з'явився майдан, а зараз площа.

Терещенки також дбали й про своїх селян: при маєтку функціонувала лікарня. Вона розміщувалась у двох невеликих кімнатах. Замість ліжок стояли тапчани. Робітники користувались послугами фельдшера тільки у

важких випадках. Фінансувалися магнатами й школи, розташовані у селах маєтку, зарплата терещенківських робітників була доволі високою, на думку місцевих магнатів.

Зараз у маєтку розташована ЗОШ №1. Вона є найстарішим навчальним закладом Андрушівщини. Заснована 4 листопада 1871 р. на кошти цукрозаводчика й мецената Миколи Артемійовича Терещенка як однокласне училище, а з 1902 р. функціонує як двокласне училище. У 1920 р., після націоналізації радянською владою, в будинку Терещенка розміщувався штаб легендарної Першої кінної армії, про що сповіщає тепер меморіальна дошка. Андрушівське двокласне училище перетворено на трудове семирічне училище, а колишній будинок поміщиків Терещенків, як найкраще приміщення в Андрушівці, передано місцевою радою школі в користування. Парк зберігся, як і ставки. На них щороку повертаються лебеді. Поруч з палацом стоять господарські будівлі – конюшні та інші будівлі. З тильного боку палацу зберігся великий фонтан невідомого походження. У парку на Алеї Славив встановлено гранітну плиту – в пам'ять жертвам голодомору та учасниками Великої Вітчизняної війни.

Варто відзначити, що парк-садибу Артемія Терещенка внесено до українського реєстру, як пам'ятку архітектури. Приємно відчувати, що ми живемо неподалік цих місць і можемо запросто їх відвідати, без черги та вхідного квитка. Також багато цікавої інформації розповів місцевий історик – Дисак Степан Іванович, який майже все своє життя сам досліджував історію Андрушівського краю.

Список використаних джерел:

1. Українська радянська енциклопедія у 12 томах / За ред. М. Бажана. – 2-ге вид. – К.: Головна редакція УРЕ, 1974-1985.

2. Історія Андрушівки – [Електронний ресурс] Андрушівка. – Режим доступу: <http://andruchivka.at.ua/index/history/0-7>

Харченко Ярослав Сергійович

бакалавр, 1 курс, 5 група, механіко-технологічний факультет, Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна).

Науковий керівник: к.і.н., доц. *Лановюк Людмила Петрівна*

УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ У СКЛАДІ ІНОЗЕМНИХ АРМІЙ У ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Станом на початок Другої Світової Війни українська нація опинилась у важкому становищі, адже вона фактично перебувала під окупацією Радянського Союзу, а до недавнього часу, із 1921 р., Польщі. Весь цей час найактивніша частина українського народу вела визвольну боротьбу за власну державність та незалежність. У запропонованих тезах розглянемо історію українських збройних формувань у складі іноземних армій. Одразу виникає питання: а яке відношення іноземні армії мають до Української визвольної боротьби за незалежність? Щоб знайти відповідь на це питання потрібно зануритись у соціально-політичну ситуацію на території України в

ті роки. Вона була надзвичайно складною, адже всі організації, які боролись за вільну Україну були поза законом, як на території УРСР так і на підконтрольній Польщі території. Отже, їхня діяльність була підпільною і була підкріплена лише ідеологічно, не маючи при цьому матеріального та кадрового забезпечення для відкритого виступу у військовій або політичній площині.

Частина політикуму, в основному представники націоналістичного руху, з нетерпінням чекали на початок великої війни, у результаті якої Український народ, за аналогією Польщі, яка після Першої Світової Війни отримала незалежність, міг би здобути її для себе. На Радянську сторону надії не було, адже вона відкрито була проти незалежної Української держави. Таку можливість знайшли у співпраці з Третім Райхом, який станом на 1939 р. мав найпотужнішу та найдосвідченішу армію у Європі. Першим українським військовим формуванням у складі іноземної армії був батальйон «Нахтігаль», який до речі був також і першим іноземним формуванням у складі Вермахту. Легіон «Нахтігаль» складався переважно із добре ідейно-підкованих націоналістів, зокрема командиром батальйону з українського боку був Роман Шухевич, у майбутньому – головнокомандувач Української повстанської армії. Був сформований у березні 1941 р. для диверсійної роботи на території СРСР.

У той самий час у Відні починається процес створення аналогічного батальйону «Роланд». Після захоплення німецькими військами Львова, членами легіону була створена можливість для проголошення Акту відновлення Української державності. Після відмови скасування Акту на вимогу німецької сторони був заарештований Степан Бандера. Обидва спеціальні батальйони були відкликани з фронту 13 серпня вивезені назад до Нойгамера.

21 жовтня 1941 р. з учасників обох легіонів у Франкфурті-на-Одері був сформований 201-й Шуцманшафт-батальйон. На той момент в батальйоні нараховувалося 650 солдатів і старшин; командував українським формуванням майор Є.Побігущий, заступник командира – Р.Шухевич. 1 грудня 1942 р. термін дії контракту скінчився і учасники легіону відмовилися присягати Адольфові Гітлерові, після чого батальйони були вивезені до Львова, де частина офіцерів була арештована, Романові Шухевичу вдалося втекти.

Схожа ситуація була з 12-ою Гренадерською дивізією СС «Галичина», хоча німецька армія мала дефіцит солдатів СС, який компенсували за рахунок створення «Галичини». У березні 1943 р. губернатор Дистрикту «Галичина» бригаденфюрер СС Отто Вехтер, який прихильно ставився до українського національного руху, налагодив співробітництво з Центральним Комітетом Володимира Кубійовича (Українські Представники) і попросив дозвіл на формування поліцейного полку «Галичина». Г. Гімmlер підтримав ініціативу Вехтера і запропонував у подальшому розгорнути полк у дивізію. Станом на 18 червня 1943 р. записалося 84 тис. добровольців, 17 200 з яких стали дивізійниками. Після наближення фронту, кількість бажаючих

поповнити ряди дивізії збільшилась, і було створено додатково чотири поліцейські батальйони. Відразу після вишколу дивізію відправили на фронт, для боротьби із їхнім ідейним ворогом – Червоною Армією. Дивізія зайняла оборону на стратегічно-важливому напрямі – Броди, який Червона армія атакували у ході Львівсько-Сандомирської наступальної операції. Під Бродами дивізія разом із 13-им корпусом Вермахту потрапила у оточення, звідки їй вдалось вирватись, після цього частина вояків покинула дивізію і подалася до «УПА». 5 вересня 1944 р. вийшов наказ про нове формування дивізії. До 31 грудня дивізія мала бути готовою до бойових дій. 28 вересня дивізія отримала наказ виступити до Словаччини для охорони важливих інфраструктурних пунктів від прокомуністичних партизан, які користувалась підтримкою місцевого населення. 26 січня дивізію перекинута до Югославії для боротьби із партизанами Тіто, пізніше вояки були відправленні до Австрії, куди наступала Червона армія, адже однією з головних вимог дивізійників була боротьба саме проти совітів.

Наприкінці 1944 р. німці запропонували українцям створити Український Національний Комітет (УНК) у якості представника українського народу. 12 березня 1945 р. німецький уряд визнав УНК на чолі з генералом Павлом Шандруком єдиним представником українського народу з правом організації Української Національної Армії (УНА). Командуючим УНА 15 березня був призначений П. Шандрук, начальником штабу – генерал О. Валійський, а 17 березня стало початком формування УНА. До складу регулярних частин УНА мали увійти – дивізія «Галичина», котра з 19 квітня 1945 р. дістала назву «1-а Українська Дивізія УНА» (1 УД УНА); – всі українські добровільні формування, що входили до складу різних німецьких частин і з 1943 р. мали назву «Українське Визвольне Військо» (УВВ); – добровольці з числа військовополонених українців і цивільних робітників у Німеччині; – батареї протиповітряної оборони, сформовані з української молоді. 7 квітня 1945 р., коли Радянська Армія вже захопила східне передмістя Берліну, генерал Шандрук виїхав у 1-у УД, яка перебувала на фронті в районі Фельдбаха, й прибув туди 18 квітня. Він представив штабу майбутнього нового командира дивізії, а поки що – начальника штабу, генерала Михайла Крата.

25 квітня частини дивізії були приведені до присяги на вірність Україні. 7 травня, дізнавшись про неминучу капітуляцію Німеччини, генерал Шандрук наказав дивізії відійти з лінії фронту не пізніш як 8 травня і форсованим маршем перейти за р. Мур в зону окупації західних військ. Дивізійні сапери налагодили міст через ріку, яким скористалася не тільки дивізія, а й німецькі та угорські частини на відступі. Завдяки особистим зв'язкам Павла Шандрука з генералом Андерсоном дивізійникам вдалося потрапити у полон до союзників, які згодом відмовились видати їх Радянському Союзу.

Іванов Юрій Юрійович,

бакалавр, 1 курс, 5 група, механіко-технологічний факультет, Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна).

Науковий керівник: к.і.н., доц. Лановюк Людмила Петрівна.

АСТРОФІЗИК СВІТЛАНА ГЕРАСИМЕНКО. ШЛЯХ ДО ЗІРОК...

Герасименко Світлана Іванівна (1945 р.) – український і таджицький астроном, відкривач комети Чурюмова-Герасименко.

Останній рік ім'я цієї жінки повторювали всі, тому що говорили про модуль «Філе» міжпланетного зонду, який здійснив успішну посадку на комету Чурюмова-Герасименко. Особливо уважно слідкували за цими подіями баришівчани, переповнені гордості успіхами землячки Світлани Герасименко. Отож, в основі тез – дослідити життєвий шлях і наукові досягнення видатної землячки – астрофізика Герасименко Світлани Іванівни. Серед основних завдань:

1) систематизувати наявну у архівних документах та матеріалах краєзнавчого музею інформацію про С.І.Герасименко і її родину;

2) зібрати та проаналізувати спогади однокласників С.І. Герасименко про її шкільні роки;

3) охарактеризувати основні етапи наукової діяльності вченого, зокрема зосередивши увагу на обставинах відкриття комети Чурюмова-Герасименко (67P/Churyumov-Gerasimenko).

У результаті систематизації зібраних матеріалів було з'ясовано, що відомий астрофізик Світлана Іванівна Герасименко народилася в Баришівці в родині педагогів, навчалася у Баришівській середній школі, яку закінчила із Золотою медаллю.

З юних років мала задатки науковця, нахил до математики і фізичних наук, тому життя присвятила науковій діяльності в галузі астрономії.

У вересні 1969 р. разом із Климом Чурюмовим відкрила комету 67P/Чурюмова-Герасименко. Це відкриття мало своє продовження на початку ХХІ століття, коли Європейським космічним агентством у 2004 р. було прийнято рішення про запуск дослідницького зонда «Розетта» і відправлення його до комети Чурюмова-Герасименко. Головна мета подорожі – пошук відповіді на питання, як виглядала Сонячна система в «дитинстві» і звідки взялася вода на Землі, Марсі та інших планетах. Пізнання Всесвіту не можливе без об'єднання зусиль всього людства – і ця європейська експедиція на комету, відкриту українськими вченими, - ще одне тому підтвердження.

Більше сорока років життя віддала Світлана Герасименко вивченню космосу. Її іменем названо астероїд № 3945, відкритий 1982 р. за її математичними обчисленнями Миколою Степановичем Черних у Кримській астрофізичній обсерваторії.

У лютому 2015 р. Світлані Іванівні Герасименко виповнилося сімдесят. Але вона сповнена енергії працювати, бо займається улюбленою справою.

Велич кожного краю – в людях, які його прославили, в творцях, котрі своїми справами зробили внесок у розвиток науки, культури, духовності.

Баришівка гордиться землячкою, діяльність якої має світове наукове значення.

Тематичний напрям 4.

Краєзнавчі студії

Литвинська Світлана Віталіївна

кандидат філологічних наук, доцент,

Національний авіаційний університет (м. Київ, Україна)

МЕЦЕНАТСЬКА І БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕМЕНА МОГИЛЕВЦЕВА У КИЄВІ

З другої половини ХІХ століття завдяки суттєвим змінам в економіці та в суспільних відносинах у Російській імперії, а отже і в Україні, почався підйом благодійності та меценатства. Цей період характеризувався сплеском соціальної активності, розмаїттям організаційних форм і об'єктів доброчинності.

Сьогодні, коли в Україні підприємництво знову набуло великого розмаху, саме час озирнутись на історію відомих підприємницьких родин і окремих постатей, осягнути феномен доброчинності в Україні у вказаний період та зрозуміти, якими почуттями керувались підприємці, даючи такі великі пожертви на лікарні, притулки для бідних, школи, бібліотеки, музеї тощо. Так, до історії меценатства у м. Києві зверталися у своїх дослідженнях О. Друг, В. Ковалинський, О. Кучерук, Д. Малаков, О. Міхно та ін. Проте така наукова робота потребує свого продовження, зокрема це стосується постаті київського і брянського мецената С. Могилевцева, благодійну діяльність якого ще не досліджено всебічно.

Благодійна і меценатська діяльність С. Могилевцева є прикладом усвідомленої доброчинності. Купець і підприємець з мільйонними статками щиросердно творив добро, надавав допомогу нужденним. Це була людина з глибоким внутрішнім світовідчуттям, широким світоглядом, ясным розумом і добрим серцем. Він багато зусиль і коштів витратив на доброчинну діяльність в Києві та у Брянську. Так, благодійницька діяльність і обсяг його меценатського доробку вагомі, за власний рахунок у місті Києві цей підприємець побудував хірургічний корпус на 40 ліжок у садибі лікарні Київського благодійного товариства імені графині С. Ігнат'євої на Лабораторній вулиці та будівлю для Педагогічного музею по Володимирській вулиці; обладнав рентгенівський кабінет у дитячій лікарні і кабінет навчальних посібників у приміщенні Товариства сестер милосердя Червоного Хреста; допоміг при купівлі будівлі для станції швидкої допомоги по вулиці Володимирській, № 33 і у будівництві лікарні на 30 ліжок у Микільській Слобідці; зробив електричну ілюмінацію на хресті пам'ятника св. Володимиру тощо.

Засадами благодійництва С. Могилевцева є законність, гуманність,

гласність, добровільність, спільні інтереси й спільні дії з іншими благодійниками його доби. Так, головні напрями його благодійництва співпадають з визначеними у чинному Законі України «Про благодійництво та благодійні організації» сучасними благодійницькими напрямками: сприяння розвитку науки і освіти; надання допомоги талановитій творчій молоді та малозабезпеченим учням і студентам; надання допомоги вчителям; сприяння охороні й збереженню пам'яток історії та культури; сприяння розвитку медицини і охороні здоров'я; сприяння захисту материнства та дитинства; пропаганда здорового способу життя; надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха; сприяння поліпшенню соціально-економічного становища малозабезпечених громадян; подання допомоги медпрацівникам; сприяння розвитку інфраструктури міста; сприяння задоволенню релігійних потреб населення.

Визначено форми здійснення його благодійної діяльності: одноразова і систематична фінансові допомоги на будівництво; передавання (дарування) місту; матеріальна допомога; фінансове утримування. Такі форми благодійної діяльності використовуються і зараз.

С. Могилевцев багато коштів вкладав у підтримування освіти, культури, медицини, інфраструктури міста, соціального благодійництва і визнано їхню результативність. Зокрема, навіть після трагічних подій в історії України у ХХ столітті продовжують функціонувати будівлі, споруджені меценатом.

На вул. Володимирській, 57 розміщено Київський міський будинок вчителя, у якому проводять науково-педагогічні семінари, конференції, діють колективнихудожньої самодіяльності, різного роду гуртки для вчителів та школярів (зокрема, танцювальні та хорові). Також поновлено діяльність Педагогічного музею України.

На вул. Шовковичній, 17 відкрито філіал Київського музею російського мистецтва, де працюють картинна галерея, школа естетичного виховання, музей приватних колекцій, музей однієї картини. Саме у цей будинок привозять відомі твори мистецтва, влаштовують тематичні зустрічі.

З метою популяризації діяльності мецената С. Могилевцева необхідно видати книгу і зняти власний український фільм (документальний, а можливо і художній) про мецената С. Могилевцева, збагативши їх зміст інформацією про співпрацю київських меценатів ХІХ – поч. ХХ ст.

Зробити на сайті Педагогічного музею України електронну виставку експонатів (бажано у вигляді віртуальної подорожі).

Розширити експозицію виставки «Брати Могилевцеви – меценати освіти» матеріалами про стан сучасної освіти в Україні та благодійництвом в ній сучасних меценатів.

Отже, дослідження з історії меценатства і благодійності сприяють пізнанню історії України, популяризують добродійну діяльність її громадян.

Бадада Олександр Геннадійович
бакалавр, 1 курс, 3 група, юридичний факультет,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна).

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Кравченко Наталія Борисівна**
КОЗАЦЬКА СЛАВА МИКОЛАЇВЩИНИ

Козацтво Миколаївщини постає перед нами як національний культурний та історичний феномен української історії.

Заселення козаками Миколаївщини починається з XV століття.

Вже в XVII столітті поселення стають численними.

Старі козацькі могили на території Миколаївщини є історичною пам'яткою тих часів.

Період з кінця XV ст. по кінець XVIII ст. на Миколаївщині тісно пов'язаний з історією запорізького козацтва. Козаки та селяни-втікачі засновували там свої поселення. Це були укріплення на Південному Бузі ((Соколи, Гард та ін.). Були зимівники на Бузі та його притоках (Мигія Первомайського району, поблизу сучасних міст Нової Одеси, Нового Бугу та ін.). Протягом першої пол. XVII ст. в межах сучасної Миколаївської області налічувалось 59 козацьких зимівників. Найбільшим із поселень був заснований у 1679 р. Орлик, або Орел.

Були зимівники на Бузі та його притоках. Протягом першої пол. XVII ст. в межах сучасної Миколаївської області налічувалось 59 козацьких зимівників. Найбільшим із поселень був заснований у 1679 р. Орлик, або Орел.

Поселення запорожців були не просто мережею населених пунктів, вони входили в систему оборони від набігів кочівників.

Головним об'єктом військових походів запорожців став Очаків, що був найважливішим опорним пунктом Туреччини у Північному Причорномор'ї. Перший похід українських козаків під Очаків відбувся у 1490 р. Потім походи здійснювалися у 1523, 1538, 1541, 1543, 1566, 1568, 1594 рр. У 1737 р. під час російсько-турецької війни за участю козацтва було взято Очаків.

Місто Вознесенськ було центром Бузького козацького війська, сформованого на основі полку українських козаків. Після закінчення російсько-турецької війни 1768-74 рр. козаків було поселено на прикордонних землях по Південному Бугу.

Історія Прибузького краю знайшла своє віддзеркалення в народних переказах і легендах, до яких зверталися й українські літописці, переказуючи минуле, щоб засвідчити той чи інший історичний факт.

Крізь землі козаків Буго-Гардівської паланки пролягли важливі торговельні шляхи. Одним із головних був Гардовий, або Королівський, який отримав свою назву тому, що на ньому польський король Ян Ольбрахт у 1489 році здобув перемогу над татарами і турками. Він виходив із Поділля і дійшов до Криму.

Із здобуттям Україною незалежності на Миколаївщині почалось відродження українського козацтва. У 1992 р. була створена козацька

організація області під назвою «Буго-Чорноморський Кіш Українського козацтва». Уже у вересні 1993 року був офіційно зареєстрований обласною юстицією Буго-Чорноморський Кіш Українського козацтва Миколаївської області.

Першими юридичними козацькими осередками у складі Буго-Чорноморського Коша Українського козацтва Миколаївської області стали: Буго-Інгульський козацький курінь, м. Миколаїв (1995), Синюхо-Бродський козацький курінь Первомайського району (1994), Громоклівський козацький курінь Баштанського району (1995).

Після 2000-го року були створені: Бугогардова паланка, м. Південноукраїнськ (2001), Жовтневий курінь Жовтневого району (2001), Федорівський козацький курінь Новоодеського району (2001), Доманівський козацький курінь Доманівського району (2001), Окремий козацький Костянтинівський курінь Арбузинського району (2004), Братський козацький курінь Братського району (2005), Казанківський козацький курінь Казанківського району (2001).

В 2007 р. на Миколаївщині з'явилися нові організації: «Українське реєстрове козацтво», «Козацтво запорозьке», «Всеукраїнське козацьке військо». У 2007 році було створено також обласне козацьке товариство «Буго-Лиманське незалежне козацтво».

Сучасні козацькі організації є спадкоємцями і продовжувачами ідейних, духовних і моральних засад українських козаків.

Cherniyeva Ivanna Ihorivna
first-year student, faculty of economics,
Field of study: finance and credit National University
of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Науковий керівник: к.і.н., доц. ***Ісакова Наталія Петрівна***
LUBNY: FROM ANTIQUITY TO PRESENT

It is important for people to know the history of their country, and especially the history of their towns. It helps them to be more clever and conscious. It goes without saying, that the person, that knows the history about his or her town can provide its future.

I live in Lubny. It is an ancient Ukrainian town, situated in the central part of the state. It is an industrial and agricultural centre of Poltava region. Towns are like people. They have their own history, face and features of character. When we speak of any city or town we can't but mention its historical background. If we are aware of its past it's easier to understand its present.

Lubny is in the list of oldest Ukrainian towns. The settlement was probably founded in 988 by Kiev prince Vlodymyr the Great. For the first period of its history Lubny was a small wooden fortress standing on Sula River. The place where Lubny was founded is called Verkhnyi Val (The Upper Bank) nowadays. The name "Lubny" originates from the word "lub" and it's quite common in the names of such cities as Smolensk, Dubno, Brest and others. The settlement was growing quickly and in the 16th century it was a town ruled by Magdeburg rights having its

own coat of arms. In 1596, Lubny was the site of the last battle of Severyn Nalyvaiko against the Poles. All we know about Yarema Vyshnevetsky, one of the greatest statesman and military leader of Rich Pospolyta. One of Europe's best castles was built here for Yarema Vyshnevetsky. Yarema was the father of King of Poland Michal Vishnevetskogo Korbut, who was born in Lubny (1640).

By the 17th century town Lubny was one of the largest in the region. It was regimental city with the population about 2,600 in 1638. In 17th-18th centuries the Hetman State was divided into administrative units – regiments. Lubny regiment was established in 1648 and lasted until 1781, when tsarist government abolished regimental system in Ukraine and joined territory of Lubny regiment the Viceroyalty of Kiev and Chernigov.

In 1901 Lubny was connected with other cities of the region by railway, thus industry quickly grew and expanded in the city.

During the German occupation in the Second World War, Lubny was the centre of major partisan movement. On October 16, 1941 over a thousand of the city's Jews, including women and children were massacred by German Einsatzgruppen on the outskirts of the city.

Lubny is a large industrial and cultural centre. As well, Lubny is a major producer of meat and milk products, furniture and bread. Over 40 types of ice-cream are made in the milk factories, and the Lubny bread is known across Ukraine.

Lubny is beautiful practically in every season and it enchants the visitors with the fine parks and gardens, picturesque slopes over the Sula River, a tributary of the mighty Dnieper. Town is constantly improving.

Volodymyrskyi Maidan is considered to be the heart of the town and the place for all kinds of public events and holiday celebrations.

In 1988 the people of Lubny celebrated 1000ⁿ anniversary of their native town and in Volodymyrskyi Maidan emerged a monument to Chronicler Nester and a stone with engraved pictures from the past of Lubny. At every step the present is woven in with the past.

Radianska street, the main street of Lubny, is often called “the street of plants” because the biggest and the most important industrial enterprises are located here. Among them are the “Shlifverst”, the Lichmashprylad”, the firm “Valtex”.

Shevchenko Street is one of the oldest streets in Lubny. It retains the memory of the steps of the great writers H. Skovoroda, Y. Hrybinka, M. Gogol, V. Korolenko and many others. T. Shevchenko visited Lubny in 1843-1845. Many glorious pages of the past are reflected in the expositions of the archeological museum founded in 1891.

Row monuments of Lubny, as well as in other cities traditionally, contained in or near city parks and public gardens. Lubny is rich in the monuments to famous people and well-known writers and poets: Shevchenko, Pushkin, Donchenko and others. There is a monument to Prince Volodymyr the Great and memorable sign lost citizens in the war in Afghanistan in Yaroslav the Wise Street. You can see a memorial to participants of liquidation of failure on Chernobl Power station in

Monastery Street. There is Burial mound of Sorrow with its bells near Mhar Monastery.

When you are passing through Lubny, you are likely to see the domes of Mharskyi Monastery from afar. This monastery used to be among the most important ones in Ukraine. Mharskiy Monastery as the main attraction of Lubny, was founded by Isaiah Kopinski at the expense of Raina Wisniowiecki in the woods about six kilometers from Lubny in 1619. It included six-pillared cathedral (Ukrainian Baroque style) built in 1684-1692 and bell towers finished in 1844.

Raina Wisniowiecki was an aristocrat of the Moldovan clan Mogila. She was known for its patronage of the Orthodox faith in Ukraine.

Among the other attractions of Lubny are several art galleries and local museums.

Lubny is famous for its traditions. One of them is the Town's Day celebrations marked on the 17th or 18th of September. The whole festivities including fairs, concerts, exhibitions etc. are crowned in the evening by the holiday salute and firework.

If you want to know Lubny better, walk along its streets and feel the spirit of glorious past and the present-day life of our wonderful town.

Дімітрієва Марія Олегівна
студентка 1 курсу гуманітарно-педагогічного
факультету (філологія), Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна).

Науковий керівник: к.і.н., доц. **Ісакова Наталія Петрівна**

БУДИНОК З ХИМЕРАМИ – ПАМ'ЯТКА АРХІТЕКТУРИ МОДЕРНУ ХХ СТОЛІТТЯ

Найвідоміша споруда у Києві – це, мабуть, будинок із химерами. Будівля розташовується у центрі Києва, біля Палацу президента України на вулиці Банковій. На початку ХХ століття на цьому самому місці були проведені роботи по впорядкуванню цієї досі занедбаної території. Ділянка землі на кручі, що височіла над сучасним театром ім. І.Франка продавалася за дуже низькою ціною на міському аукціоні, оскільки вона була непридатна для будівництва. Але оригінальний архітектор Владислав Городецький вирішив звести там будинок для своєї родини.

Про створення цього будинку існує багато легенд. Одна з них стверджує, що Городецький побудував цю споруду на згадку про свою доньку, яка утопилася в Дніпрі (чи в Середземному морі), чи через нещасливе кохання. Інша легенда стверджує, що Городецький побудував цей будинок, щоб виграти парі своїм колегам, які не вірили, що на такій території можна збудувати споруду за два роки.

Як би там не було, будинок був збудований у рекордний термін – 2 роки, на 40-річчя самого архітектора. Стиль – модерн, роки будівництва – 1902-1903. Крім того, будинок з химерами був першою будівлею в Києві, збудованою з використанням цементу, більше того, при будівництві

використовувався цемент промисловця Ріхтера, отже таке будівництво було неабиякою рекламою для його бізнесу. Не виключено, що саме на замовлення Ріхтера Київ дістав такий подарунок.

Фасади оздоблені з характерним для модерну використанням різних стилів. «Будинок з химерами» отримав таку назву завдяки скульптурним прикрасам на міфологічну та мисливську тематику, що засвідчує не лише неабияку фантазію і майстерність архітектора, але і його пристрасть до полювання. Зовнішньому вигляду будинку повністю відповідають його інтер'єри з художніми розписами, мармуром, ліпним декором, дерев'яним різьбленням. І зовнішнє оформлення будинку, і внутрішні інтер'єри не повторюються більше ніде. У них відбилися не тільки фантазія й майстерність архітектора, але і його пристрасть до полювання. Зовні будинок являє собою незабутнє видовище. Фасад багато прикрашений фігурами реальних істот гіпертрофованих розмірів. Тут і дівчата верхи на рибах (їх часто мають за русалок), що розкинули свої сіті; і дельфіни, і морські гади, крокодили, величезні жаби, латаття небувалих розмірів, голови носорогів, антилоп, ящірок що стрімко біжать по струнких колонах; орли, що хижо розправляють крила; слони, хоботи яких служать водостоками під час дощу. Усі ці елементи декору за своїми малюнками виконав відомий у ті роки скульптор Еліо Саля.

Що стосується внутрішнього декору – те він ще більш примхливий, ніж зовнішній. За правилами, які диктував модерн, будинок повинен бути гарним не тільки зовні, але й усередині, і Городецький прикрасив свій шедевр з великою майстерністю.

З боку вулиці Банкової будинок має три, а з боку театру ім. Івана Франка – шість поверхів. Будинок було задумано використовувати в якості прибуткового. Планування кімнат було складено таким чином, що перші сонячні промені світили у вікна прислуги: куховарок та покоївок. А в одній квартирі на третьому поверсі з боку двору, і першому з боку центрального входу з вулиці Банкової, жив сам Городецький. У колишній вітальні Городецького зараз розташовується малий переговорний зал.

У 1913 році Будинок з Химерами придбав Данило Балаховський, що служив агентом французького консульства в Києві. У період після Жовтневої революції й до Другої світової війни Будинок з химерами був комунальним помешканням.

Після закінчення війни будинок став лікарнею ЦК КПУ. Усі стіни пофарбували олійною фарбою. Щоб розкрити вцілілі розписи, у деяких кімнатах довелося змивати 16 шарів фарби. У стінах з'явилися глибокі тріщини через медичні апарати, які створювали вібрацію. Будинок з химерами почав руйнуватися.

У 2003-2004 рр. відбулася реконструкція будинку, яка по оцінках фахівців обійшлася в межах 30-40 мільйонів гривень, оскільки резиденцію президента України було вирішено перенести у будівлю на Банковій, тому що Маріїнський палац закривався на ремонт. Внутрішні інтер'єри та зовнішній вигляд будинку були відновлені. Після закінчення реставрації,

будинок придбав статус Малої резиденції президента України, призначеної для прийому закордонних делегацій.

Нині в будинку Городецького знаходяться «зал для вручення вірчих грамот», «урядовий зал для підписання документів», «малий зал для переговорів», «зал для переговорів «тет-а-тет»», «кімната для проведення урочистих святкових прийомів».

На базі будинку Городецького створено музейно-культурний центр «Шедеври мистецтва України» як філіал Національного музею. Щосуботи у будинку проводяться екскурсії невеликими групами.

Отже, ніхто насправді не знає для кого чи для чого був створений цей будинок, але відомо одне : будинок із химерами – вражаючий фантазією шедевр Городецького; досконале втілення професійної майстерності, відкритості до експериментів, авантюристичної пристрасної натури архітектора; неперевершена пам'ятка архітектури модерну ХХ століття.

Лахман Марина Леонідівна
студентка гуманітарно-педагогічного
факультету (філологів) Національного університету
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник: к.і.н., доц. *Ісакова Наталія Петрівна*

ІСТОРІЯ СЕЛА ВЕЛИКА БЕРЕЗЯНКА: ІЗ ГЛИБИНИ ВІКІВ ДО СЬОГОДЕННЯ

Чи кожен розуміє, як важливо знати історію рідного краю, місця, де народився? Я задумалася над цим питанням і прийшла до такого висновку: з історії ми можемо повчитися на помилках предків, отримати уроки від невдач і падінь, усвідомити свою причетність до подій і відповідальність за це перед своїми нащадками. Тому дуже важливо вивчати історію своєї батьківщини. Я досліджувала історію свого села і сьогодні я розповім про нього.

Велика Березянка – мальовничий, квітучий край, земля особливої долі, особливих людей, особливої історії, куточок радості й печалі, краси й смутку.

Найдавнішим (з відомих) історичним згадуванням про село можна вважати рішення Польського сейму 1663 року згідно з яким Ківшоватський маєток з околицями, включаючи Велику Березянку, виділили з Білоцерківського староства у власність Матвія Млодецького. З 1708 по 1781 рік та з 1796 року село адміністративно належало до Таращанського повіту Київської губернії Російської імперії. Династійними поміщиками маєтку у містечку Ківшовата, до якого належала Велика Березянка, були Млодецькі. Останнім з них був граф Млодецький Владислав Йосипович.

Що стосується освіти, відомо, що уже в 1860 році сільський священник Білявський Гаврило Андрійович заснував однокласну церковнопарафіяльну школу при сільському храмі на честь Архангела Михаїла, яка функціонувала до 1917 року. В 1912 році збудовано приміщення школи на 4 класні кімнати та будинок для вчителів. Протягом 1914-1917 років в селі функціонувала

земська школа (народне училище), в якій навчалося до 140 дітей села та навколишніх сіл. Після 1917 року новою владою в селі організовано початкову школу. В 1927 році в ній викладали 6 учителів, які навчали 240 дітей та неграмотне доросле населення села.

Нечуваним лихом для села став голодомор 1932-33 років, який відібрав життя майже у сімсот п'ятдесяти жертв голодомору у селі Велика Березянка Таращанського району. Таких трагічних втрат у селі не було навіть у воєнні часи. Кращі господарі, які годували хлібом усю країну, були виселені з рідного краю або знищені голодом. Усі, хто не умер від голоду, були загнані до колгоспу. Ці трагічні події знайшли відображення у спогадах очевидця голодомору у селі Кулика Павла Яковича, включених до наукового видання «Пам'ять народу: геноцид в Україні голодомором 1932 – 1933 років. Свідчення. Книга перша».

У роки Другої Світової війни Велика Березянка зазнала тяжких втрат. Батьківщину захищали 420 березян, з яких 118 за хоробрість і мужність у боротьбі з ворогом нагороджені бойовими орденами та медалями. На війні загинули 116 березян, останки яких упокоїлися в рідній землі та землях Росії, Білорусі, Молдови, Прибалтики, Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Болгарії, Румунії, Австрії, Німеччини.

Господарства села виробляли сільськогосподарську продукцію, яка вилучалася окупаційною владою для поставки до Німеччини. За період окупації з Великої Березянки вивезли понад 200 тис. літрів молока, 12 центнерів масла, 500 голів великої рогатої худоби, понад 300 свиней, інші сільськогосподарські продукти. З двору щорічно забирали по 240 яєць і 700 літрів молока з корови.

Бойові дії у Великій Березянці закінчилися 25.01.1944, з наступом військ 1-го Українського фронту на з'єднання з 2-м Українським фронтом для оточення німецько-нацистських полчищ в Корсунь-Шевченківському котлі.

Після визволення села розпочалася відбудова його осель і господарства.

У листопаді 1963 року почали зводити сучасну будівлю двоповерхової школи. Навчання в ній розпочали з 2 грудня 1965 року 504 учні в 17 класах, які переходили на кабінетну форму навчання. Учні надавали посильну допомогу будівництву нового приміщення школи та місцевому колгоспу. На зароблені ними кошти, зокрема, придбано шкільні струнні інструменти.

З 1964 року сільську раду очолювали: Тимошенко Андрій Устимович, а з 1967 року Нечай Дмитро Омелянович. Потім головував Таран Борис Іванович, якого змінив Капуста Анатолій Миколайович.

Станом на 1968 рік в колгоспі «Прогрес» налічувалось 30 тракторів, 23 вантажівки, 14 зернових комбайнів, 9 бурякозбиральних комбайнів, 28 сівалок, 31 культиватор, 26 плугів широкозахватних, 4 жатки, 379 борін, 16 тракторних причепів, 2 млини, 5 майстерень. За кошти господарства були побудовані: двоповерхова середня школа, медична амбулаторія, сільський Будинок культури, магазини, житловий будинок для спеціалістів.

У кінці 1980-х за рахунок коштів колгоспу у Великій Березянці розвинулася виробнича і соціальна інфраструктура. Село повністю газифіковане, заасфальтовані дороги, побудовані нові приміщення сільради, контори, пошти, дитячого садка, двоповерховий жилий будинок і садиби для спеціалістів, централізовану газову котельню. Налагоджено виготовлення мінеральної води «Великоберезянська» та 4-х найменувань безалкогольних напоїв, які постачаються за межі села, району й області.

Сьогодні соціально-економічну базу села утворюють колективне та приватні сільськогосподарські підприємства, а також присадибні господарства.

Пишаються березяни сільським духовим оркестром, створеним у 1970-тих роках керівником художньої самодіяльності Вірком Дмитром Івановичем, відродженим у 2004 році Поштаренком Сергієм Володимировичем. У 2007 році за вагомий внесок у розвиток культури українського народу, високий художній рівень та виконавську майстерність дитячому духовому оркестру Великоберезянського сільського клубу присвоєно звання «зразковий» аматорський колектив. При матеріальній підтримці фермера Тимошенка Сергія Григоровича успішно грає сільська футбольна команда "Велика Березянка", яка є багаторазовим чемпіоном та незмінним призером розіграшів кубків та чемпіонатів Таращанського, Богуславського районів і Київської області з футболу.

Як бачимо, село живе, сміється й плаче, майструє, уквітчує землю квітами, пече хліб, будує й реставрує, господарює, святкує і працює, і буде повік жити допоки є люди, які звеличують його своєю працею!

Тематичний напрям 5. Країнознавчі студії.

Малінко Данійл Олександрович
*студент 1-го курсу ННІ енергетики,
автоматики і енергозбереження. Національного
університету біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник: д.і.н., доц. Білан Сергій Олексійович МАСОНСТВО В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

Поява масонства у світі ознаменувала новий напрям духовного розвитку. Масонські ложі спочатку були цехами будівельників, що займались зведення храмів. З часом поряд зі справжніми будівельниками, так званими «оперативними масонами», в ложах стали з'являтися люди, які безпосередньо не будували церковні будівлі, але мали на меті будівництво духовного символічного Храму, їх стали називати «спекулятивними».

Масонство існує у формі місцевих лож – зазвичай невеликих груп чисельністю 40–50 осіб, об'єднаних територіально, існують ложі більші за чисельністю. Місцеві ложі засновуються Великою Ложею, яка служить для них материнською. Як правило, в одній країні існує тільки одна «Велика

Ложа».

Перші масонські ложі були засновані в XVII столітті в Англії, організаційно масонство оформилося з виникненням першої Великої Ложі в 1717 р.у Лондоні, що стала згодом «Об'єднаною Великою Ложою Англії», і яку називають материнською для всього масонства. Правила, яких дотримується і на яких побудовано масонство, називаються ладмарками. Вони залишаються незмінними з давніх давен. Одним з авторитетних джерел традиційного масонського права є Конституції Андерсона, опубліковані Великою Ложою Англії 25 березня 1722 р.

Відповідно до ладмарок, масоном може стати лише людина, яка вірить в Бога, але релігійні переконання кандидата є предметом його совісті. Масон може сповідувати будь-яку релігію, але повинен бути «чоловіком вільним і доброї слави».

При вступі кандидат приносить зобов'язання перед Священною Книгою тієї віри, яку він сповідує. При роботах у ложі також обов'язково присутня Книга священного слова. В залежності від релігійної належності і світогляду членів конкретної ложі, це може бути одна або одночасно дві чи більше із зазначених книг.

Символіка і термінологія масонства веде початок від знарядь праці каменярів-будівельників середньовічних соборів Європи. Загальноприйнятим символом руху є трикутник, усередині якого зображується відкрите око – «Промениста дельта», як він називається в масонстві. Саме зображення ока в трикутнику запозичене з християнства, де цей знак є символом «Всевидючого Ока» провидіння, а трикутник символізує Трійцю. Символ зустрічається на іконах і культових спорудах, в тому числі православних.

До основних масонських символів належать Всевидюче Око, висок – символ прагнення до досконалості, рівень – символ рівності, косинець – символ врівноваженості і прагнення до досконалості, циркуль – символ помірності і розсудливості, прагнення до вищого і духовного, кельма – символ зміцнення братерських зв'язків, камінь й молоток.

У великому Храмі у Лондоні, у будівлі об'єднаної масонської ложі Великої Британії, місці, де збираються 2 000 масонів, можна побачити символіку з різних релігій, тому дуже важко дослідити походження масонства. При бажанні її можна вивести з будь-якої релігії аджемасони не роблять розмежувань між представниками різноманітних конфесій. На засіданнях масонської ложі Новий заповіт є сусідом Тори, Корану та інших священних книг. Віра у вищий розум – обов'язкова умова для вступу до вільних каменярів.

Лояльність до влади тих країн і територій, де масонство існує, є одним з масонських принципів. Робота на користь суспільства вважається однією з масонських чеснот. Головна чеснота масонської ложі – мовчання, яка винесена на герб ложі. Однак, за словами масонів, мовчання не означає приховування якихось таємниць. Це означає, що людина має дуже добре подумати перед тим, як щось сказати.

В Україну масонство проникає наприкінці XVIII ст. Основні шляхи

проникнення масонства в Україну проходили через Польщу, Росію та безпосередньо із західноєвропейських держав

Першу масонську «Ложу безсмертя» утворено в Києві 1784 р. Наприкінці XVIII – початку XIX ст. масонські ложі діяли в Харкові, Одесі, Кременчуці, Житомирі, Полтаві, Львові, Самборі, Дубно, Вишневці на Волині. До складу масонських лож входили головним чином елітні верстви населення, насамперед представники дворянської аристократії, офіцери. Особливо масонський рух посилювався після війни 1812 р.

На початку XIX ст. в Києві виникла ложа «Об'єднаних слов'ян», але у 1819 р. її заборонили, проте це не припинило діяльності масонського руху. Загалом в Україні він був значно слабшим, ніж у Європі, тому що масони діяли пасивно, не узгоджено, без чіткої ідейної основи.

В 1912 р. очолювана М. Грушевським група українських масонів виказала свою незгоду з позицією російських «братів» у питанні про майбутній національно-політичний устрій Російської держави. М. Грушевський категорично заперечував проти запропонованої назви «Великий Схід Росії» та домагався вилучення з неї самого слова «Росія». Зрештою, ухвалили компромісне рішення та назвали нову організацію «Великим Сходом народів Росії».

Після проголошення УНР М. Грушевський поступово відходить від масонства. Масонів України намагаються об'єднати два лідери: адвокат С. Моркотун – масон високого рангу та С. Петлюра. Починається серйозна боротьба за лідерство в середині українського масонства.

Після скинення П. Скоропадського і повернення до влади, С. Петлюра намагається перебрати на себе роль лідера українського масонства та проголошує себе Великим майстром «Великої Української Ложі». Боротьба С. Моркотуна з С. Петлюрою не припинилася і після поразки українських військ на фронтах та вимушеної еміграції. В 1920 р. «Велику Ложу України» визнала «Велика Ложа Швейцарії», але у Франції її так і не визнали через інтриги С. Моркотуна.

На сьогоднішній на території України діють декілька Масонських та парамасонських лож.

До складу «Великої Ложі України» входить десять (дев'ять діючих) Достойних Лож:

- «Три Колони» №1 в Києві;
- «Фенікс України» №2 в Харкові нині не діюча, існує Ложа з такою ж назвою у юрисдикції Об'єднаної Великої Ложі Росії;
- «Каменярь» №3 у Львові;
- «Золота Акація» №4 в Одесі;
- «Світло» №5 у Львові;
- «Імхотеп до Полум'яної Зорі» №6 в Івано-Франківську;
- «Юрій Котермак» №7 у Дрогобичі;
- «Безсмертя» №8 («Immortality») в Києві, яка працює англійською мовою в ритуалі Емуляція;
- «Ланжерон» №9 в Одесі;

- «Святий Георгій» №10 в Тбілісі;
«Всевидюче Око» на 500 гривнях України

Прихильники теорії змов стверджують, що на українських грошах ви можете щодня бачити масонські символи. У детальному описі банкноти, яку надали прес-служба НБУ та Управління НБУ у Львівській області, говориться: «Зліва від будівлі розміщено графічне зображення авторського малюнку Г. Сковороди до його творів («Піфагоровий трикутник» у який він вкладав глибокий символіко-філософський зміст)», хоча приналежність Г. Сковороди до Масонства ніде не зафіксована та виглядає сумнівною.

Тематичний напрям 6.
Лінгвістичні студії.

Яременко Наталія Віталіївна
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна)

**АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

В останні десятиліття іноземні мови є об'єктом пильної уваги і вивчення не тільки науковців, а й простих людей. При цьому відзначається зростаюча роль, яку відіграють іноземні мови у здійсненні впливу на свідомість і діяльність широких верств населення. Також необхідно враховувати, що знання іноземних мов є вельми значущим у сфері особистої та професійної комунікації людини, що дозволяє бути їй на крок попереду інших.

Важливість знання іноземної мови (найчастіше англійської) складно переоцінити. Практично неможливо уявити собі життя сучасної людини, яка не знає іноземну мову, адже більшість сучасних засобів комунікації і спілкування орієнтовані на людей в тій чи іншій мірі, що володіють мовою. Наприклад, молода людина у віці 20 років постійно стикається з англійською мовою, будь то Інтернет, музика, анотації до іноземних товарів, опис яких українською мовою часто скупий і не завжди відповідає вимогам споживача.

У сучасному світі не можна недооцінювати зростаючий вплив інформаційних технологій на повсякденне життя і робоче середовище, де знання іноземних мов просто необхідно для повноцінної і грамотної роботи (де найпоширенішим видом діяльності є робота в Інтернеті): спілкування, on – line конференції, іноземні партнерства. Знання іноземної мови дозволяє заводити іноземні знайомства, які згодом призводять до співпраці і діловим зв'язкам, тобто розширенню міжнародних зв'язків в цілому, їх укріпленню.

За останні півстоліття сильно зросла роль саме англійської мови, як показника успішності й освіченості людини, що безпосередньо тягне за собою його більш інтенсивне і глибоке викладання в більшості навчальних закладів нашої країни і що важливо, більшість із них ВНЗ. Студенти, які володіють англійською мовою на високому рівні, при побудові своєї кар'єри

в майбутньому з більшою ймовірністю зможуть залучити іноземний капітал у свої компанії, заручитися підтримкою інвесторів і вести більш активну діяльність зі своїми іноземними партнерами. Подібне міжнародне співробітництво, дозволяє вивести український бізнес на якісно новий рівень, підвищуючи в цілому авторитет України на міжнародному ринку, що спричинить за собою поліпшення економічної ситуації.

На перший план зараз виходить не просто знання англійської мови, а його розуміння і здатність використовувати навички, набуті в процесі вивчення в повсякденному житті. Зараз світові стандарти сучасної освіти спрямовані на підготовку освіченої, думаючої і творчо розвиненої людини, здатної адаптуватися в нашому мінливому світі і сучасному соціально-економічному оточенні. Усвідомлюючи це, багато студентів все більше часу приділяють вивченню не тільки англійської, а ще як мінімум одній або двох іноземних мов. Частіше за інших ми бачимо комбінації англійської, іспанської, німецької та китайської мов. Також нерідко якісне знання іноземної мови може дозволити молодим людям отримати спеціальність за кордоном. Така освіта може бути, як додатковою до вже наявної освіти, або новою, безпосередньо пов'язаною з його майбутньою професійною діяльністю. Вже давно відзначено, що студентів, які добре володіють іноземними мовами, більш активно залучають до наукової роботи, приймають у різні студентські організації, довіряють їм представляти інститут на міжнародних конференціях і допускають до участі в грантах, що надалі дозволяє їм отримувати різні бонуси в системі освіти (які в майбутньому також можуть вплинути і на їх професійну діяльність), що піднімає не тільки їх авторитет, а й авторитет ВНЗ, який вони представляють.

Наприклад, якщо звернутися до практики викладання іноземних мов у різних вузах Києва, то можна виявити великий вибір мов і напрямків, доступних для вивчення. Вже в процесі навчання студенти можуть вибирати паралельно кілька мов. Деякі вузи надають можливість студентам проходити практику за кордоном. Все це сприяє залученню учнів у світове співтовариство, більш широкий вибір виду діяльності в майбутньому, що, безумовно, актуально в період економічної кризи в Україні, в умовах пошуку молодим фахівцем роботи і жорсткої конкуренції на ринку праці.

Дем'янова Юлія Олексіївна

кандидат філологічних наук, старший викладач,

Національний університет біоресурсів і

природокористування України (м. Київ, Україна)

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРСПЕКТИВ В УКРАЇНІ

Реформування вищої школи України в контексті євроінтеграційних тенденцій зумовлює необхідність удосконалення й підвищення рівня якості іншомовної освіти. Національна програма вивчення та популяризації іноземних мов «GOGLOBAL» визначає вивчення іноземних мов одним з ключових пріоритетів внутрішньої політики України. Як наголошується в

програмі, «одним з головних інструментів невідворотності приєднання країни до ділового, освітнього, наукового та культурного простору країн Європейської спільноти є знання мов» [2]. Знання ж англійської мови визначається ключовою компетенцією в умовах глобалізації економіки. Створення загальноєвропейського освітнього простору передбачає можливість фахового спілкування іноземними мовами, що вимагає знання двох-трьох європейських мов та стійких навичок між/полікультурної комунікації. Проте недостатній рівень володіння англійською мовою не дозволяє кваліфікованим фахівцям вільно інтегруватися в європейське суспільство, створює перешкоду на шляху до отримання необхідної професійної інформації, доступу до іншомовних наукових джерел і досліджень.

Таким чином, дедалі все більше зростає потреба фахового вивчення іноземних мов як невіддільного складника процесу підготовки спеціалістів на сучасному етапі розвитку вищої освіти, формування їх іншомовної та полікультурної компетенції. Із цією метою Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII передбачено низку заходів, як-от: залучення педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників іноземних вищих навчальних закладів для участі в педагогічній, науково-педагогічній та науковій роботі у вищих навчальних закладах України; сприяння академічній мобільності та участі в програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного обміну студентами, аспірантами, докторантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками тощо [1].

Ми переконані, що запровадження європейських стандартів у систему іншомовної підготовки сучасного фахівця аграрного профілю, підвищення рівня міжкультурної комунікації студентів в процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням та удосконалення системи формування фахових компетенцій випускників вищої школи у сфері їх професійної діяльності є першочерговими завданнями іншомовної освіти аграрного вишу.

Реалізація зазначених завдань здійснюється комплексним впровадженням у навчальний процес ефективних методів і прийомів формування іншомовної професійної комунікації, впровадженням дистанційного навчання мов та застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій поряд з традиційними засобами навчання; контекстним викладанням дисципліни «Іноземна мова» на засадах компетентнісно-діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів, спрямованих на створення професійно обумовленого інформаційного продукту іноземною мовою; ще більшою професіоналізацією іншомовної освіти; залученням носіїв мови до навчального процесу та підвищенням рівня професійної компетентності викладачів вищої школи.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01. 07. 2014.
2. Go Global: Національна програма вивчення та популяризації іноземних мов, 2015.

Михайлова Людмила Юрївна
вчитель англійської мови, Запорізький загальноосвітній
багатопрофільний навчально-виховний комплекс №106
(м. Запоріжжя, Україна)

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Модернізація національної системи освіти спрямована на забезпечення сучасних потреб суспільства, яке в ХХІ столітті стрімко розвивається в умовах демократизації, інформатизації, інтеграції, розширення міжкультурних взаємодій, глибоких структурних змін у сфері економіки, які визначають необхідність постійного підвищення кваліфікації та професійної мобільності. Тому у сфері наших наукових зацікавлень перебуває процес формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови початкової школи. А вже в умовах розширених міжкультурних контактів особливої уваги, на наш погляд, потребує гармонізація процесу підготовки фахівців, які засобами іноземних мов формують особистість молодших школярів.

Отже, проблема професійної педагогічної компетентності є предметом різноаспектних досліджень, а також наукових дискусій, широкого обговорення у колі науковців. Розглянувши різні підходи щодо професійної компетентності, ми визначаємо професійну компетентність учителя початкової школи як інтегроване утворення його особистості, яке синтезує в собі необхідні компетентності (психолого-педагогічну, україномовну комунікативну, іншомовну комунікативну, методичну, особистісно-мотиваційну, інструментальну тощо), практичний вияв яких забезпечує ефективну педагогічну взаємодію у процесі формування комунікативної компетентності учнів, зокрема й іншомовної. Критерії і показники, які дозволяють визначити рівень сформованості професійної компетентності вчителя іноземної мови початкової школи з урахуванням того, що процес навчання іноземної мови учнів молодшого шкільного віку має свої особливості, знання яких сприяє успішній педагогічній діяльності, охоплюють: *мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практичний (процесуальний), рефлексивний.*

Мотиваційно-ціннісний – сукупність мотивів і потреб, які спонукають майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи до формування власної професійної компетентності.

Когнітивний критерій представлений системою знань, якими повинен володіти майбутній учитель іноземної мови початкової школи.

Виокремлення *практичного (процесуального) критерію* необхідне для оцінки здатності майбутнього учителя застосовувати набуті знання у практичній діяльності і забезпечується реалізацією системи відповідних професійних умінь і навичок.

Рефлексивний критерій, показниками якого є вміння: аналізувати та адекватно оцінювати свою здатність до навчання молодших школярів іноземної мови (самооцінка, самоконтроль); координувати і регулювати

іншомовну діяльність усіх учасників спілкування й обирати адекватні засоби комунікативного впливу щодо її подальшого стимулювання (взаємооцінка, взаємоконтроль); організувати свою подальшу самоосвіту, самовдосконалення, саморозвиток у галузі іншомовної діяльності, а також визначається здатністю контролювати власну діяльність.

Залежно від прояву показників зазначених критеріїв у вчителя іноземної мови початкової школи можемо стверджувати про сформованість певного рівня професійної компетентності в цілому. На нашу думку, професійна компетентність вчителя іноземних мов початкової школи має відповідати сучасним запитам суспільства, формування й вдосконалення якої має тривати впродовж життя.

Іванова Оксана Вікторівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і

природокористування України (м. Київ, Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ НАВЧАЛЬНИХ ВІДЕОКУРСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У сучасному світі бурхливий розвиток наукової й навчальної інформації, обсяг якої збільшується вже щодня, науково-педагогічним працівникам вищих закладів освіти доводиться шукати нові, ефективніші прийоми, способи і засоби навчання, що дозволять надати студентам більше інформації за ту ж саму одиницю навчального часу й презентувати її яскравіше, емоційніше й доступніше, щоб вона легше сприймалася й краще запам'ятовувалася. Застосування інформаційно-комунікативних технологій належить до низки тих факторів, що сприяють підвищенню інтенсивності якості процесу навчання. Інтернет переповнений великою кількістю сервісів, які зручно й корисно застосовувати в навчальному процесі, – форуми, чати, блоги, відеоролики, скап, онлайн новини тощо.

Створена більшістю університетів система електронних навчальних курсів Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) дає змогу створити єдиний навчальний інформаційний простір для студентів і викладачів, що у своєму складі має великий набір модулів – складових для курсів: навчальна програма, навчальні змістові модулі, що включають лекційні матеріали, презентації, практичну частину, завдання, довідникову літературу, відеоматеріали, тести, робочі зошити тощо.

Система дозволяє навчатися в зручний для студента час, засвоювати дисципліни в будь-якому місці, з достатньою кількістю часу, надає студентам цілодобовий доступ до навчальних матеріалів, що включають в себе повний курс методичного забезпечення: практичні вправи, контрольні, тестові завдання, курс лекцій, електронну бібліотеку. Викладач самостійно, на власний розсуд може структурувати навчальний матеріал, презентуючи його в зручній і доступній формі.

Але, нажаль, не завжди є змога у процесі заняття виходу в Інтернет мережу, а необхідною умовою вироблення навичок правильної вимови й

використання доцільних конструкцій в тій чи тій ситуації є прослуховування аудіо- й перегляд відео з носіями мови. У таких випадках в нагоді стануть автентичні навчальні відеокурси – специфічні навчальні посібники, що посідають все впевненіше місце у процесі навчання. Вони здебільшого побудовані на типових ситуаціях спілкування у країнах, мова яких вивчається, містять найуживанішу лексику, граматичні й фонетичні явища. Навчання за допомогою таких відеокурсів сприяє формуванню іншомовних усно мовленнєвих навичок і вмінь, розвитку мовленнєвої компетенції. Окрім навчальної інформації, студенти також мають змогу отримати й багатий соціокультурний здобуток знань.

Відеокурс «Headway video» є компонентом навчального багаторівневого комплексу, що складається з підручника для студента, посібника з друкованими вправами (робочий зошит) та відеофонограми. Відеозаписи ілюструють типові ситуації спілкування, що відповідають тематиці й є логічним доповненням до матеріалу підручника.

Характерними рисами навчальних відеокурсів є:

- типовість представлених у відео ситуацій спілкування.
- Розподіленість відеокурсу на завершені логічні частини.
- Насиченість активною лексикою корисною для засвоєння.
- Ієрархічне нарощування труднощів мовного і мовленнєвого характеру, поступове прискорення темпу мовлення.
- Значний обсяг.
- Розрахованість на тих, хто вже має певну базу знань з англійської мови.
- Застосування окремих допоміжних засобів для полегшення сприйняття: наявність тексту діалогу чи монологу в підручнику, додаткова інформація, вправи тощо.

Навчальний автентичний відеокурс має чітко визначений лінійно-послідовний характер без елементів ретроспекції, одну сюжетну лінію, нескладний взаємозв'язок подій органічно завершених частин.

Отже, працюючи з відеокурсом можна досягти наступних цілей:

1. Навчання аудіюванню автентичного за змістом і виконанням мовленню.
2. Мимовільна активізація під час аудіювання великої кількості засвоєних лексичних одиниць, граматичних структур і фонетичних явищ із метою уникнення їх забування, й переходу з активного словника до пасивного.
3. Спостереження особливостей функціонування вивчених мовних одиниць, що реактивуються як у частинах відео курсу, так і у вправах, виконуваних на базі його змісту.
4. Довільне засвоєння відібраних невивчених лексичних одиниць, що активізуються як у частинах відеокурсу, так і у вправах, виконуваних на базі його змісту.
5. Мимовільне запам'ятовування деякої кількості невивчених

лексичних одиниць, що багаторазово повторюються у відеокурсі.

6. Засвоєння паралінгвістичного аспекту мовленнєвого спілкування: артикуляції, міміки, жестів, рухів тіла носіїв мови; мовленнєвого етикету.

7. Отримання студентами цінної соціокультурної інформації про країну, мова якої вивчається.

Отже, основні цілі – навчання усного спілкування – можуть досягатися лише за умов розроблення спеціальної технології застосування автентичних навчальних відеокурсів, коли організація роботи з ними і комплекси вправ до них створюються у відповідності з основними положеннями сучасної методики викладання іноземних мов, а також зі специфікою самих навчальних відеокурсів.

Тематичний напрям 7. Філософські студії

Горбатюк Тарас Віталійович
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна)

СУЧАСНІ МЕГАТРЕНДИ НАУКИ – ЇХ ВПЛИВ НА СОЦІУМ XXI СТОЛІТТЯ

Сучасний світ входить в історію техногенної цивілізації під впливом наростаючого шквалу нано-біо-інфо-когно-соціальних революцій, котрі перетворюють науку доби Модерну на науку, яка прогресує під такими брендами, як Cyberscience, Big Data-science, E-Science, Mega-Science, Computer Science 2.0, Science online, Petascale Science, Service-Oriented Science. Спричинені цими мегатрендами сучасної науки перетворення наукового ландшафту сприяють трансформацію науки у могутню силу яка здатна перетворити фундаментальні першооснови неживої, живої та мислячої матерії, чим небезпечно деформує соціально-гуманітарну сферу існування людини, породжуючи глобальні загрози для існування Планети з усією її флорою і фауною.

Зухвало вторгаючись в усі рівні мегаструктури матеріального Всесвіту (від рівня кварків до рівня квазарів), сучасна наука в кожному з нас породжує тривогу за долю планетарної цивілізації в умовах новітнього шквалу NBICS-революцій.

Філософський дискурс щодо майбутніх наслідків для соціогуманітарної сфери цього наростаючого потоку вагомих подій та відкриттів розкриває небачену раніше панораму науково-технологічного вторгнення індустрії наукових знань, High-tech и High-hume в соціально-гуманітарну сферу постіндустріальної цивілізації.

Говорити про довготривалі наслідки науково-технологічної експансії в соціально-гуманітарну сферу техногенної цивілізації на даний момент ще зарано, але... Застосування природничо-наукових досягнень, High-tech і High-hume, які були набуті у ході розробки та реалізації стратегій колайдингу,

клонінгу, комп'ютингудля здійснення соціально-гуманітарних цілей, є характерною рисою становлення та розвитку сучасної техногенної цивілізації.

Прикладами таких супер-технологій, які виникли на основі досягнень природознавства та техніки, але здобули свого визнання та активно використовуються для реалізації соціогуманітарних цілей можуть слугувати: комп'ютерні мережі типу WWW, Grid, Обчислювальних хмар, Інтернет смарт-речей, Wi-Fi, котрі використовуються для перетворення всього комплексу біо-психо-соціо-духовних атрибутів людини; Комп'ютингові, клонінгові колайдингові інжиніринги, що використовуються для нейро-комп'ютерного протезування всього спектру органів почуттів людини (зору, слуху, нюху, мислення і ін.); Електронні органи комунального користування, які використовуються для полегшення та ергономізації життя людини.

Прогрес індустрії когнітивно-перетворювальних технологій XXI століття постає грандіозною подією для розвитку сучасного соціуму. Осмислення даної події сьогодні тільки починається. Але навіть попереднього осмислення цієї події досить, щоб зрозуміти, що прийдешній прогрес індустрії когнітивно-гуманітарних технологій веде до зовсім нових уявлень про майбутнє не тільки людини, але й таких надскладних нелінійних систем, як планета Земля, її біосфера, антропосфера, соціогуманітарна сфера, й навіть Всесвіт у всієї його тотальності. Стратегія колайдингу, наприклад, дозволяє вченимусе більш зухвало вторгтися в світ темної матерії й темної енергії й згодом дозволить запускати такі ланцюгові реакції, які поставлять під знак питання всю матерію, яка світиться. А це може привести до глобальних змін не тільки нашої Планети, але й Всесвіту в цілому.

Таким чином, перед людством постає широке коло проблем які потребують дискурсивного обговорення, оскільки їх вирішення напряму буде впливати на розвиток людини, соціуму та світу у всій його тотальності.

Тематичний напрям 8. Психолого-педагогічні студії

Зайченко Іван Васильович
*професор кафедри педагогіки,
доктор педагогічних наук, Національний
університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ В ІСТОРИКО- ПЕДАГОГІЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Під українською національною школою її найвизначніші теоретики другої половини XIX – початку XX ст. М.Грушевський, Б.Грінченко, М.Драгоманов, М.Костомаров, П.Куліш, В.Науменко, І.Огієнко, В.Прокопович, С.Русова, І.Стещенко, І.Франко, П.Холодний, Я.Чепіга, С.Черкасенко, Г.Шерстюк, І.Ющишин та інші розуміли школу рідної мови, в якій вся система, вся структура, мета і завдання, принципи, зміст і методи, “увесь дух школи” пройняті ідеєю українства. Вона покликана сприяти

утвердженню “свого національного існування” (М.Грушевський), готувати всебічно розвинених, високоосвічених, духовно і культурно багатих громадян, патріотів України, здатних примножувати матеріальні, духовні і культурні цінності. Така школа має ґрунтуватися на національній основі, разом з тим “стояти на височині новітньої школи в сучасних культурних народів” (І.Ющишин), увібравши в себе кращі здобутки вітчизняного і зарубіжного педагогічного досвіду.

Отже, головна вимога існування української національної школи – це вимога рідної мови, яка в умовах дії Валуєвського циркуляру (1863) і Емського указу (1876) заборонялася, переслідувалася й жорстоко придушувалася.

Поняття “українська національна школа” почало формуватися у 60-х рр. ХІХ ст. в контексті широкого громадсько-педагогічного руху середини 50-х – початку 60-х рр., найважливішими вимогами якого у галузі освіти були: критика існуючої в Україні школи, вимоги загальної, доступної, обов’язкової початкової освіти для всіх верств українського народу, навчання рідною мовою, оновлення змісту і методів навчання, зв’язок навчання з життям, практичними потребами, відображення у змісті освіти національного елементу, створення дешевої і доступної навчальної і науково-популярної літератури для народу.

В цей період саме через пресу (“Зоря Галицька”, “Основа”, “Киевский телеграф”, “Черниговский листок”, “Правда”. “Учитель”) започатковується процес формування теоретичних основ української національної школи (спроби обґрунтування мети, завдань, принципів, змісту, методів навчання й виховання, ролі, місця і значення учителя). Найпомітнішими виразниками ідеї української національної школи цього періоду були К.Ушинський, О.Потебня, П.Куліш, М.Костомаров, О.Кониський, Л.Глібов, К.Шейковський, М.Номис, І.Ющишин.

В нових історичних умовах кінця ХІХ – початку ХХ ст. з новою силою проявився громадсько-педагогічний рух, який не лише зберіг вірність демократичним традиціям 60-х рр., а й набув нової якості. Його центральними вимогами були питання загальнодоступності школи, скасування заборони навчання рідною мовою, реформування освіти і школи на засадах гуманізму й демократизму, введення безкоштовного загального світського початкового навчання, створення підручників рідною мовою, удосконалення методів навчання, розширення сфери громадської участі в шкільній справі.

Ці вимоги звучали на сільських сходах, думських засіданнях, земських зібраннях, на нарадах наукових товариств, в гуртках столичної і провінційної інтелігенції, на сторінках преси. За потребу введення української школи висловилися С.-Петербурзький комітет грамотності; Харківський університет, 3-й з’їзд російських діячів у галузі професійної і технічної освіти, (Петербург, 1903 р.); чернігівське, херсонське, полтавське, елизаветградське губернські земства; полтавська й одеська думи; ананіївський, бердянський, вороніжський, конотопський, лохвицький та інші

сільськогосподарські комітети; колективи вчителів та учнів полтавської й херсонської учительських семінарій, різноманітні учительські з'їзди, зібрання, курси.

Подальшого розвитку ідея української національної школи набула в роки першої російської революції 1905-1907 рр., коли національно-просвітній рух в Україні набув особливого піднесення, а вимоги рідної школи, рідної мови, національної освіти і культури лунали практично від усіх станів суспільства. Вагомий внесок у цю справу зробила інтелігенція Києва, Одеси, Катеринослава, Чернігова, Кам'янець-Подільського та інших міст України, яка створювала просвітні товариства для організації освітньої роботи серед українського населення, а також внесення українського елементу в роботу всіх типів існуючих шкіл. Члени "Просвіт" боролися за реформу школи, за докорінні зміни всієї системи народної освіти, за поширення культури і знань серед народу, активно обговорювали питання про мету й завдання виховання, зміст і методи навчання й виховання, підготовку вчителя, навчання рідною мовою.

У заяві в II Державну думу 37 депутатів від України вимагали: 1) в початкових школах проводити навчання тільки рідною мовою; 2) розширення функцій місцевого самоврядування; 3) забезпечення прав меншин навчання рідною мовою; 4) викладання в народній школі за підручниками і посібниками, визначеними місцевими органами самоврядування та ін.

З'являються проекти української національної школи С.Русової "Проект новой свободной школы для Украины" (1907), Я.Чепіги "Проект української школи" (1913), у яких викладаються основні засади розбудови національної школи: школа повинна забезпечувати її вихованцям високий ступінь розумового, морального, естетичного і фізичного розвитку, працелюбства, усвідомлення своїх громадянських та національних прав і обов'язків; бути світською, вільною від станових, національних і релігійних обмежень прав учнів і вчителів; спільне навчання хлопчиків і дівчаток, існувати дошкільні навчально-виховні заклади; обов'язкові навчальні предмети: рідна мова (письмо й читання), арифметика, початки природознавства, географія України, малювання, співи, російська мова (письмо й читання), географія Росії, історія України, рукоділля; історія української і російської літератури, загальна географія, коротка історія культури, загальні відомості з фізики, хімії, ботаніки і ґрунтознавства в застосуванні до сільськогосподарського виробництва; найнеобхідніші відомості в галузі законодавства (самоврядування, судочинство, податки тощо); геометрія та землемірство.